

вим становищем, націлені на активне зростання і бажаючи постійно підвищувати свої обсяги продажів [12].

Реалізація запропонованого алгоритму управління запасами складається з декількох етапів.

На першому етапі реалізації відбувається первинний збір інформації.

До первинного збору інформації належать:

- Дані складських залишків за період;
- Дані про прихід / витрату товару;
- Бухгалтерські показники;
- Фінансові показники надходження грошових коштів;

- Маркетингові дані про аналіз ринку;
- Статистика продажів товару за минулі періоди та ін.

Другим етапом управління запасами є блок статистичної обробки даних.

Первинний аналіз статистичних даних про обсяги реалізації продукції і постачання на підприємстві дозволив виявити наступну структуру оброблюваної інформації (враховуючи періодичність поставок):

1 рівень - обсяги реалізації по місяцях;

2 рівень - обсяги поставок на загальний склад і в магазини підприємства;

3 рівень - відвантаження з загального складу і магазинів.

За результатами ABC-аналізу виявлені капіталомісткі позиції, на прикладі яких проводиться аналіз статистичної інформації та опис алгоритмів і моделей управління замовленнями.

На третьому етапі здійснюється проста статистична обробка інформації. Розраховуються такі показники: середнє значення, середнє квадратичне відхилення від середнього значення показника, коефіцієнт варіації, визначається закон розподілу, якому підпорядковується даний процес.

На четвертому етапі проводиться поглиблена обробка статистичної інформації. Розраховується показник автокореляції, що дозволяє оцінити тісноту зв'язку між даними у часі, і як наслідок, можливість здійснення прогнозу. Також результатом даного етапу є розкладання процесу реалізації продукції на складові: «нормальні» продажі і «екстремальні» продажі. Управління даними процесами окремо і здійснення комбінованої оцінки результатів дозволять підвищити

ступінь точності прогнозів.

На п'ятому етапі проводиться розробка нової методики управління замовленнями. Апробація та оцінка ефективності методики здійснюється на наявній статистичній інформації, а також шляхом зіставлення з результатами функціонування підприємства до теперішнього часу.

Якщо на підприємстві використовується система подачі замовлень з постійною періодичністю (30 днів), необхідно оцінити ефект від зниження періодичності подачі замовлень, який принесе дана зміна. Необхідно відзначити, що зменшення періоду попередження веде до підвищення точності прогнозування, також зменшення інтервалу часу між поставками дозволяє знизити загальний рівень запасів (при грамотному визначенні розмірів поставок), але можливе зростання витрат на виконання замовлень [11].

На шостому етапі для кожного рівня інформації і для кожного розглянутого процесу підбирається найбільш точна методика прогнозування. Розглядаються як прості методи прогнозування, такі як екстраполяція тренду, так і більш складні - двопараметричне згладжування методом Хольта (2 варіанти), трипараметричне згладжування методом Вінтерса, аналіз Фур'є. Більш складні методи прогнозування дозволяють оцінити сформовану тенденцію зростання або спаду обсягів показника, виявити і врахувати сезонну складову. У деяких ситуаціях можливе використання комбінованого прогнозу з урахуванням знань, умінь, досвіду і навичок експертів та статистичної інформації.

Для оцінки різко виділяємих (екстремальних) значень вибірки використовуються наступні методи: метод Гроббса; метод Романовського; метод Ірвіна; метод Арле.

Найбільш зручним є метод Арле, що дозволяє визначити припустимі межі і таким чином відразу оцінити всі значення в розглянутому масиві. [9].

Висновок. Комплексний підхід до вивчення обліково-аналітичного забезпечення управління оборотним капіталом і впровадження розроблених рекомендацій у практику економічної роботи здатні створити необхідні умови для активізації інвестицій в оборотний капітал і підвищення ефективності його використання вітчизняними підприємствами.

Список використаної літератури:

1. Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Современная экономическая энциклопедия. – Спб.: Издательство «Лань», 2002. – 880с.
2. Виклюк М.І. Місце та роль транспортного машинобудування в інноваційному розвитку України / М.І. Виклюк // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. – Львів, 2007. – Вип. 17.8. – С. 184-189.
3. Волков О.И. Экономика предприятия (фирмы): Учебник / Под ред. проф. О.И. Волкова и доц. О.В. Девяткина. – 3-е изд., перераб и доп. – М.: Инфра-М, 2003. – 601с.
4. Дані Державної служби статистики України стосовно наявної статистичної інформації щодо

окремих показників діяльності підприємств за видом економічної діяльності «Виробництво залізничного рухомого складу» за 2005-2010 роки / Державна служба статистики України. – 2011. -12/171. - № 13/3 - 3 с.

5. Дороніна М.С. Управління рухом оборотного капіталу підприємства: Монографія / М.С. Дороніна, Л.С. Мартюшева, Д.А. Горовий. – Харків: ХНАДУ, 2009. – 196 с.

6. Зайцев Н.Л. Экономика, организация и управление предприятием. -М.: Инф.ра-М, 2008. 455 с.

7. Купріна Н.М. Еволюція підходів до підвищення ефективності управління оборотним капіталом у роботах вітчизняних вчених / Н.М. Купріна // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ, 2003. – Вип. 167. – С. 19-26

8. Лігоненко Л.О. Обґрунтування методології оцінювання економіко-технологічного потенціалу регіону на основі бенчмаркінгового підходу [Текст]. / Л.О. Лігоненко // Актуальні Проблеми Економіки. - 2012. - N 7. - С. 146-156.

9. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 454 с.

10. Семенов Г.А. Економічний механізм фомування та використання оборотного капіталу підприємств: монографія / Г.А. Семнов, А.В. Бугай, О.О. Єропутова. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 364 с.

11. Смірнова П. В. Використання власного оборотного капіталу в процесі оцінки ліквідності та платоспроможності підприємств торгівлі / П. В. Смірнова, Н. О. Власова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. – Харків: ХДУХТ, 2008. – Вип. 1 (7). – С. 260-266.

12. Чижевська. Звітність підприємства: Практикум. – Житомир, ЖІТІ, 2003. – 436 с.

Швец А.В. Организация учета и анализа текущих активов перерабатывающих предприятий агропродовольственной сферы

В статье раскрыто организацию учета и анализа текущих активов, тщательно рассмотрено управление запасами как важную функцию логистики. Рассмотрены отличительные признаки, которые характерны для оборотных активов, как части авансированного капитала. Перечислены этапы, из которых состоит управления текущим и страховым запасами. Приведены основные цели управления запасами на предприятии и блок статистической обработки данных, который состоит из 6 этапов.

Ключевые слова: оборотный капитал, инвестирование, оценка инвестиций, факторы, запасы, колебания спроса, адаптивность.

Shvets A. Company accounting and analysis of current assets agro-food processing plants areas

The article deals with the organization of accounting and analysis of current assets, inventory control carefully considered as an important function of logistics. Considers hallmarks that are characteristic of current assets, as part of the advanced capital company. Numbered stages that make up the current management and insurance stocks. Powered basic purpose of inventory management in the enterprise unit and the statistical data, which consists of six stages.

Keywords: working capital, investments, investment evaluation factors, inventory, fluctuations in demand, adaptability.

Дата надходження до редакції: 16.02.2015

Рецензент: д.е.н., професор Борисова В.А.

РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК 339.166.5:338.43

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Л. І. Курило, д.е.н., професор, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

У статті розглянуто особливості формування та функціонування ринку інтелектуальної власності в аграрній сфері України. Визначено основні напрямки активізації державної інноваційної політики, механізм розвитку інтелектуальної власності через комплекс організаційних, економічних і правових заходів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, ринок інтелектуальної власності, інноваційна діяльність, нематеріальні активи, аграрна сфера.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна, маючи значні досягнення у розробці нових технологій, конструкторських проектів, сортів рослин, порід тварин, що можуть конкурувати на світовому ринку, використовує цей потенціал недостатньо, що насамперед пов'язано з недостатнім фінансуванням для подальшого впровадження та комерціалізації результатів розробок. Вважаємо, що величезним резервом зростання економіки є та частина об'єктів права інтелектуальної власності, яка не залучена до обороту українського ринку.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Фундаментальні аспекти даної наукової проблеми відображені у працях вітчизняних науковців: В. Базилевича, В. Гейця, О.Бутнік-Сіверського, О. Кендюхова, А. Чухна та ін. Інтелектуальна власність виступає структурним елементом інтелектуального капіталу і разом з людськими ресурсами складає інтелектуальний ресурс підприємства, галузі, держави. Незважаючи на існування значної кількості досліджень, ще не можна стверджувати, що створена змістовна і досконала теорія інтелектуального капіталу. Потребують уваги питання стану та складу інтелектуального капіталу аграрної сфери, оцінки реального стану нематеріальних активів у сільському господарстві, комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.

Відомо, що аграрна галузь має свої певні особливості, що зумовлено, зокрема, залежністю технологій виробництва від природно-кліматичних умов, великою часткою нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності та іншими чинниками.

Метою даного дослідження є розкриття особливостей функціонування інтелектуальної власності з врахуванням галузевих особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуальна власність, як система прав, характеризується певними особливостями:

- створюється автором чи колективом авторів за якими немайнове право зберігається безстроково;
- при продажу (передачі) не відбувається

відчуження знань, що належать автору чи колективу розробників;

- може бути використана одночасно кількома юридичними та чи фізичними особами без фізичного зносу;

- безперервно пов'язана з особливостями патентного та авторського права, законодавства про охорону комерційної таємниці, селекційних досягнень.

Цивільним кодексом України[1] визначені об'єкти права інтелектуальної власності, які залежно від сфери застосування можна умовно поділити на три групи: об'єкти промислової власності, штучно виділені нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності та об'єкти авторського права і суміжних прав.

Під ринком інтелектуальної власності слід розуміти певний механізм передачі прав на продукти (результати) інтелектуальної діяльності і пов'язаних з ними інтересів, здійснення ціноутворення та використання їх в економічному обороті. Особливістю у становленні й деякому виокремленому функціонуванні ринку інтелектуальної власності є система виключних прав на результати інтелектуальної діяльності (інтелектуальний продукт). Угоди на такому ринку оформляються як передача виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності або передача об'єктів правової охорони, що дещо вирізняє його від інших ринків [2].

Особливістю ринку інтелектуальної власності в аграрній сфері є те, що в якості товару виступають з однієї сторони нові сорти і племінна худоба тощо, тобто матеріальна складова інтелектуальної праці, з іншого боку - права на селекційні досягнення.

Принциповим питанням для функціонування цього ринку є виділення об'єктів і суб'єктів ринку, оскільки в економічний оборот включаються продукти інтелектуальної діяльності і вони підлягають відчуженню від власника-творця, хоча і продовжують залишатись його власністю.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелек-

туальної власності. Серед суб'єктів права інтелектуальної власності особливе місце належить творцям: автору, виконавцю, винахіднику, раціоналізатору. Саме від творців це право може передаватись юридичній особі.

Важливими моментами продажу об'єктів інтелектуальної власності є те, що продавець (у більшості випадків) знає тих, кому відчужує об'єкт, оскільки від ефективності використання цього об'єкта залежить імідж продавця, а також укладається спеціальний договір, який фіксує не тільки взаємні зобов'язання сторін, але і всі наступні дії по захисту взаємних інтересів, страхування ризиків та забезпечення гарантій.

У загальній схемі функціонування ринку інтелектуальної власності можна виділити два аспекти: правовий і економічний. Правовий включає правову охорону і захист прав на об'єкти інтелектуальної власності, а економічний охоплює цілий спектр діяльності: інвестиції в об'єкти на стадії доведення до практичного використання; оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності; внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності в статутний капітал; просування об'єктів інтелектуальної власності на ринок і т.д.

Для забезпечення умов успішного функціонування ринку інтелектуальної власності в Україні необхідно створити сприятливі умови для кожного із його учасників з метою отримання вигід при здійсненні операцій купівлі-продажу за умови дотримання чинного законодавства.

За даними річного звіту [3] наукові установи НААН у 2014 р. оформили і направили 337 заявок на отримання охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності і отримали 451 охоронний документ. На сортовипробування до Українського інституту експертизи сортів рослин Мінагрополітики України 101 новий сорт та гібрид, та отримано 227 охоронний документ. Крім того, до основних інноваційних досягнень у 2014 році можна віднести: розробку низки ресурсозберігаючих технологій вирощування зернових, кормових та овочевих культур; нові технології, технологічне обладнання (для харчової і переробної промисловості) і технологічні інструкції; випробовування 603 завершених наукових розробок [табл.1] та впровадження наукових розробок в 593 агроформуваннях і укладено 1133 договори на суму 12238,85 тис. грн.

Таблиця 1

Апробація наукових розробок регіональними центрами наукового забезпечення агропромислового виробництва

Центри наукового забезпечення АГВ АР Крим і областей	Апробовано розробок наукових установ НААН, 2006-2010/2010/2011/2014	У т.ч. у рослинництві	у зоотехнії	у землеробстві
АР Крим	112/54/33/-	72/32/22/-	7/4/1/-	6/3/3/-
Вінницький	114/47/35/27	91/38/27/27	15/6/3/-	7/3/5/-
Волинський	64/16/14/13	35/8/7/7	7/2/2/2	12/3/3/3
Дніпропетровський	120/41/38/56	76/28/27/43	27/5/2/3	7/4/4/9
Донецький	61/38/35/31	46/29/30/26	5/2/2/2	10/7/3/3
Житомирський	44/34/22/29	20/16/15/20	6/4/1/3	7/5/4/1
Закарпатський	38/38/10/16	22/22/8/13	9/9/-/2	5/5/1/-
Запорізький	56/41/43/27	30/26/31/27	2/1/-/-	6/3/3/-
Івано-Франківський	71/35/17/13	55/26/10/10	8/5/3/2	3/2/1/1
Київський	245/96/71/38	107/44/36/31	23/9/4/-	22/8/10/7
Кіровоградський	27/25/12/8	16/15/12/7	5/5/-/-	3/3/-/1
Луганський	52/16/19/7	37/10/15/3	5/2/1/1	8/4/3/3
Львівський	124/42/6/28	77/25/5/14	36/14/1/10	11/3/-/3
Миколаївський	20/10/57/2	15/7/55/1	3/3/2/-	2/-/1/1
Одеський	36/12/6/9	28/8/6/4	2/2/-/-	2/2/-/5
Полтавський	65/20/20/9	60/15/16/7	5/5/4/-	-/-/1/2
Рівненський	51/6/15/11	27/6/3/10	6/0/3/-	2/0/-/1
Сумський	104/39/3/8	72/27/3/6	8/1/-/-	13/6/-/2
Тернопільський	118/28/15/11	80/14/8/5	20/5/-/1	9/4/4/3
Харківський	240/104/96/147	164/72/95/147	34/29/-/-	15/3/-/-
Херсонський	104/62/68/50	48/48/49/35	21/4/9/2	28/9/7/12
Хмельницький	36/13/10/18	18/8/4/12	5/2/2/2	9/2/3/4
Черкаський	166/40/41/17	117/27/28/9	28/7/6/5	21/6/7/3
Чернівецький	128/31/20/14	85/19/15/9	32/9/4/3	2/1/-/1
Чернігівський	53/9/13/14	50/9/10/14	-/1/-/-	3/0/1/-
Всього	2244/897/719/603	1448/583/537/487	319/135/51/38	213/86/62/64

Джерело: Звіти про діяльність Національної академії аграрних наук України за відповідні роки [3,4]

В цілому, від укладених угод на використання об'єктів права інтелектуальної власності науковими установами НААН отримано 22,6 млн грн за 1908 ліцензійними угодами і 51,3 млн грн

за 4151 господарською. Лідерство у сфері комерціалізації наукових досягнень належить Селекційно-генетичному інституту - Національному центру насіннезнавства та сортовивчення (6,6

млн грн) та Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва (4,6 млн грн), отримано коштів до спецфонду за ліцензійними угодами [3].

Негативним впливом на розвиток інноваційних процесів у сільському господарстві України є низький платоспроможний попит на інтелектуальну продукцію. Відсутність грошей у більшості сільськогосподарських виробників не дозволяє їм впроваджувати нові технології.

Держава повинна сприяти утворенню і розширенню зони дії кластерних моделей, у межах яких створюються форми діалогу між суб'єктами господарської діяльності, науковими та урядовими інститутами.

Формування інфраструктури ринку інтелектуальної власності один із важливих напрямів активізації загальнодержавної інноваційної політики. Активізація маркетингових досліджень в даній сфері, аукціонні торги, інноваційні біржі все це повинно сприяти стимулюванню і задоволенню попиту на об'єкти інтелектуальної власності.

Для сільськогосподарських підприємств володіння нематеріальними активами виступає важливим чинником підвищення ефективності господарювання, їх вартості, кредитоспроможності та інвестиційної привабливості, що починають усвідомлювати поступово керівники цих структур. Ми спостерігаємо зростання нематеріальних активів у складі активів сільського господарства. Окрім того, комерціалізація права оренди земельними ділянками та відображення володіння цими правами як нематеріальним активом в балансі сільськогосподарських підприємств формує у їх керівників впевненість в реалізації стратегічних планів розвитку, виступає передумовами для розвитку іпотечного кредитування в аграрній сфері. Цілковито погоджуючись із твердженням академіка М.Я.Дем'яненка щодо відсутності в країні інституту права оренди, вчені Михайлова Л.І., Киричок О.В. вважають можливим застосування права оренди земельних ділянок в якості інструменту іпотечного кредитування [5].

Процеси комерціалізації у сфері інтелектуальної власності зазнають перешкод, що зумовлено не тільки фінансово-економічною кризою, що спричинила до зниження платоспроможності суб'єктів господарювання всіх галузей, в тому числі і сільського господарства, але і такими причинами як

- збільшення витрат на охорону об'єктів права інтелектуальної власності, що відмічається протягом останніх чотирьох років і тягне за собою загрозу можливого згорання патентної діяльності в Україні;

- проблеми з невизначеністю щодо розподілу прав власності на об'єкти інтелектуальної діяльності, коли такі створені за державні кошти. Юридична невизначеність власника знижує можливість розпорядження правами на продукти інтелектуальної діяльності.

Державне регулювання у сфері інтелектуальної власності передбачає комплекс організаційних, економічних і правових заходів, що здійснюються державою з метою ефективного використання об'єктів інтелектуальної власності. В Україні державне регулювання інтелектуальної власності здійснюється в таких напрямках регулювання: результатів творчої діяльності; взаємовідносин з фізичними особами, які є творцями або користувачами об'єктів права інтелектуальної власності; відносин з організаціями, що розробляють або використовують об'єкти права інтелектуальної власності.

Дослідження проблематики державного регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності дає підстави класифікувати методи державного регулювання як методи прямої та непрямої дії. До методів прямої дії відносяться такі, що в основі мають імперативний зміст, тобто є за своєю правовою суттю адміністративними методами. Це методи: законодавчої і нормативної ініціативи, інституціонально-організаційний, бюджетно-податкового регулювання, державних замовлень, державних кредитів і державних гарантій, експортно-імпорتنних квот. Методи непрямої дії передбачають опосередкований вплив держави на регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Це економічні методи, до яких доцільно віднести методи економічного планування та економічного прогнозування, механізмів амортизаційної політики, економічного заохочення, пайової участі у фінансуванні наукових досліджень.

Держава повинна активно впливати на всі складові процесу створення, правової охорони, трансферу інтелектуальної власності з метою забезпечення підвищення конкурентоспроможності вітчизняної інтелектуальної продукції

Як уже зазначалось, механізм розвитку інтелектуальної власності в аграрній сфері повинен включати три складові: економічну, нормативно-правову; організаційну.

Економічна складова повинна забезпечуватись державою через визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки; замовлення на об'єкти інтелектуальної власності за рахунок державних коштів; стимулювання і підтримка винахідницької діяльності.

Нормативно-правова складова повинна бути направлена на:

- гармонізацію вітчизняного законодавства з міжнародним, зокрема із законодавством ЄС;
- вдосконалення правового регулювання економічної складової права інтелектуальної власності, що передбачає систему сплати мита та зборів, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- посилення правового захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, через посилення юридичної відповідальності за порушення ав-

торських прав (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової);

- удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності патентних повірених, посилення контролю держави за якістю наданих ними послуг;

- удосконалення патентно-інформаційного забезпечення, пов'язаного з набуттям прав на об'єкти інтелектуальної власності;

- здійснення заходів щодо активізації участі України в діяльності ВОІВ та підвищення іміджу держави в міжнародних процесах щодо захисту інтелектуальної власності.

Організаційна складова повинна забезпечувати комерціалізацію прав на об'єкти інтелектуальної власності шляхом розбудови інноваційної інфраструктури і розвитку підприємницької діяльності.

Необхідною умовою інноваційного розвитку є свідоме формування національної інноваційної системи, що вимагає чіткої політики з боку уряду та збалансованості дій держави, регіонів, громадськості. Національна інноваційна система забезпечить сприятливий інноваційний клімат та умови і стимули для всіх ланок інноваційного механізму.

Висновки. Механізм державної підтримки об'єктів права інтелектуальної власності, який практично відсутній сьогодні в Україні, не сприяє

експорту продукції національних товаровиробників, не дивлячись на їх високу конкурентоздатність. Державна політика у сфері інтелектуальної власності повинна забезпечувати ефективну й дієву охорону прав на неї, що вимагає, поряд з подальшим дослідженням економічної складової, також створення правових механізмів її реалізації, а саме - вирішення таких завдань:

- створення ділового середовища для успішного функціонування інноваційної діяльності та ринку об'єктів права інтелектуальної власності;

- розробку концепції взаємодії освіти, науки, виробництва і держави;

- створення потужної системи фінансування інноваційної діяльності;

- стимулювання розвитку науково-дослідної й інноваційної діяльності і комерціалізації результатів дослідження;

- забезпечення захисту інтелектуальної власності;

- створення державної системи інформаційно-консультативної підтримки інноваційної діяльності на всіх етапах впровадження інновацій.

Державна повинна активно впливати на всі складові процесу створення, правової охорони, трансферу інтелектуальної власності з метою забезпечення підвищення конкурентоздатності вітчизняної інтелектуальної продукції.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
2. Курило Л.І. Інтелектуальний капітал капітал в аграрній сфері економіки: монографія / Л. І. Курило. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 330 с.
3. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2014 рік. – К.: Аграрна наука, 2015. – 524 с.
4. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2006-2010 роки та 2010 рік. – К.: Аграрна наука, 2011. – 421 с.
5. Михайлова Л.І. Нематеріальні активи в складі ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / Л.І. Михайлова, О.В. Киричок // Економіка АПК, 2012. - № 1. – С.76-81.

Курило Л.І. Особенности формирования рынка интеллектуальной собственности в аграрной сфере Украины.

В статье рассмотрены особенности формирования и функционирования рынка интеллектуальной собственности в аграрной сфере Украины. Определены основные направления активизации государственной инновационной политики, механизм развития интеллектуальной собственности через комплекс организационных, экономических и правовых мер.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, рынок интеллектуальной собственности, инновационная деятельность, нематериальные активы, аграрная сфера.

Kurylo L. Features of formation of intellectual property market in agricultural sector of Ukraine

In the article features of formation and functioning of intellectual property in the agricultural sector of Ukraine have been reviewed. The main directions of activation of innovation policy, mechanism of intellectual property through complex organizational, economic and legal measures have been defined.

Keywords: intellectual property, market of intellectual property, innovation, intangible assets, agricultural

Дата надходження до редакції: 29.05.2015 р.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.

О. М. Бойко, к.е.н., Інститут економіки та прогнозування НАНУ

В статті проаналізовано один з напрямів розвитку промислової політики – інноваційний розвиток. Розглянуто на прикладі функціонування нових форм організації, серед яких технополіс, технологічний парк, індустріальний парк. Визначено фактори, що гальмують розвиток та запропоновано заходи щодо підвищення функціонування нових форм інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні.

Доведено, що одним із шляхів інноваційного розвитку на тривалу перспективу є створення індустріальних парків в Україні; розроблено пропозиції щодо механізмів стимулювання їх розвитку; обґрунтовано форми підтримки розвитку індустріальних парків на регіональному та на місцевому рівнях.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна політика, технополіс, технопарк, індустріальний парк.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими чи практичними завданнями

Одним з пріоритетних напрямів промислової політики є інноваційне забезпечення підвищення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств. Воно базується на основі використання високотехнологічних наукоємких виробництв, модернізації пріоритетних галузей промисловості шляхом технологічного оновлення виробництва, розвитку науки та підготовки висококваліфікованих спеціалістів, формування ринку науково-технічної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розпочато вирішення даної проблеми і на які опирається автор, виділяючи невідомі раніше частини загальної проблеми, якій присвячена стаття

Особливості інноваційної діяльності, у тому числі за рахунок розвитку нових форм висвітлювали у своїх наукових працях такі видатні фахівці, як Андріанов В., Асаул А., Гальчинська Н., Гончаров А., Евтушина В., Загвойська Л., Зубаревич Н., Іванов С., Ляшенко В., Молдован О., Новіков А., Приходько С., Рудий К., Санатов Д., Селіванов А., Черток Д. та ін. Однак необхідно зазначити, що питання потребує подальшого дослідження та генезису.

Формування мети статті (постановка завдання)

Мета написання даної статті полягає у дослідженні особливостей розвитку інноваційної діяльності та механізмів розвитку нових форм в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням одержаних наукових результатів

До нових форм інноваційної діяльності необхідно віднести технополіси, технопарки, індустріальні (промислові) парки, бізнес-інкубатори,

інноваційно-технологічні центри, кластери та ін.

Технополіс – “науково-промисловий комплекс, створений для виробництва нової прогресивної продукції чи для розробки нових наукоємних технологій на основі тісних відносин та взаємодії з університетами, науково-технічними центрами; особливі компактно розташовані сучасні науково-виробничі утворення з розвинутою інфраструктурою, що забезпечує необхідні умови для праці та відпочинку, для функціонування науково-дослідних і навчальних інститутів (організацій), що входять до складу цих утворень, а також їх підприємств, компаній і фірм, які виробляють нові види продукції на базі передових наукоємних технологій” [1].

Технополіси виникають під впливом таких факторів як: вичерпання ресурсів розвитку промисловості, особливо традиційних видів економічної діяльності (автомобілебудування, кораблебудування, металургія, сталеливарне виробництво та ін.); необхідність застосування нових технологій та нових наукоємних виробництв (електроніка, біотехнології, новітні матеріали, спеціальна хімія, оптика, інформаційна технологія та ін.); необхідність поєднання науки і виробництва, бізнесу та влади; реконструкція великих підприємств з подальшим створенням на їх основі дрібних і середніх інноваційних компаній (венчурний (ризиковий) наукоємний бізнес) та ін.

Існує світова класифікація технополісів, в основу якої покладено характер та обсяг виконуваних ними функцій. Прийнято виділяти наступні види технополісів [2]: інноваційні центри, функція яких полягає у сприянні розвитку нових організацій з наукоємними технологіями (Берлінський інноваційний центр, Німеччина); наукові та дослідні парки, які здійснюють обслуговування не лише нових, а й давно функціонуючих організацій, підтримують зв'язки з університетами чи науково-дослідними інститутами (Кембриджський науковий парк, Великобританія); технологічні парки, які мають мережу наукоємних організацій і виробництв, однак не підтримують зв'язки з універси-

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР “Імплементация високих технологій в економіку України”, державний реєстраційний №0112U004938

татами чи науково-дослідними інститутами; технологічні центри - обслуговуючі підприємства, створені для розвитку нових високотехнологічних фірм (Центр передової технології в штаті Джорджія, США); конгломерати (појаси) технокомплексів і наукових парків, метою яких є перетворення регіонів у високотехнологічні зони ("Силіконова долина", США).

Світовий досвід свідчить, що одним з найефективніших шляхів державної підтримки високотехнологічних, наукомістких, екологічно чистих виробництв є створення технопарків.

Технологічний парк (технопарк) - "юридична особа або група юридичних осіб (далі - учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проєктів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції" [3].

Основними завданнями діяльності технопарків у розвинених країнах світу є: перетворення знань та винаходів у технології, а технологій - у комерційний продукт; через сектор малого наукоємного підприємництва передача технологій у промисловість; формування та ринкове становлення наукоємних установ / організацій, а також їх підтримка у сфері становлення та розвитку наукоємного підприємництва.

Відповідно до світової класифікації технопарків за ознаками їх прийнято класифікувати на [4-5]:

- дослідницький парк, який здійснює неприбутковий, фундаментально-прикладний науковий трансфер. Проєкти та розробки мають прикладне значення на довгострокову перспективу - понад 10 років. Визначальною щодо створення та розвитку даного типу технопарку є державна підтримка;

- науково-технологічний парк здійснює прибутковий/неприбутковий прикладний науково-експериментальний трансфер. Період, починаючи зі стадії прикладних ННТР до стадії виробництва нового продукту триває понад 5 років. Застосовується паритетна підтримка з боку держави та бізнесу;

- технологічний парк здійснює прибутковий експериментально-виробничий трансфер. Відбувається реалізація та виробництво нового продукту. Застосовується бізнес-підтримка;

- промислово-технологічний парк здійснює прибуткову діяльність, сутність якої полягає у тимчасовому користуванні площ, приміщень та обладнання в організації за новою технологією виробництва нової продукції. Застосовується лише підтримка з боку бізнесу.

На сьогодні в світі нараховується понад

700 діючих технопарків, у тому числі в США (понад 160 од.), Японії (майже 50), Китаї (понад 50), Великій Британії (46), Франції (понад 50), Швеції (16) та Фінляндії (17 од.). Понад 100 технологічних парків функціонують у країнах Центральної та Східної Європи та понад 50 - у Росії. Загальна кількість інноваційних компаній на території технологічних парків у світі становить понад 11 тис.од., а число зайнятих в них фахівців - понад 430 тис. осіб, що в розрахунку на одну компанію складає майже 40 фахівців [6-7].

Однією з провідних країн щодо виникнення технопарків в світі є *США*. Вперше технопарк було створено в Каліфорнії (1951 р.) - Стенфордський дослідний парк ("Кремнієва долина"), діяльність якого пов'язана з розвитком комп'ютерних технологій. Чисельність студентів зростала, а відповідно виникали потреби в додаткових фінансах. Земельна ділянка технопарку становить близько 32 км², яку не мав право продавати навчальний заклад (відповідно до заповіту засновника університету Леланда Стенфорда). Тому, було запропоновано здавати землю в довгострокову оренду для використання її в якості офісного парку. Тим самим, навчальний заклад став отримувати дохід по земельній ренті, а зареєстровані дочірні компанії та філіали найбільших ТНК ("Symantec", "Intel", "Hewlett-Packard", "eBay", "Google", "Apple Inc.", "Yahoo" та ін.) могли скористатися лізинговими інструментами. Це також вирішило питання зайнятості випускників навчального закладу.

За різними даними чисельність працюючих коливається від 225300-386000 осіб [8-9]. Середня заробітна плата становить 144800 дол. США/рік.

Найбільшу зацікавленість спеціалістів викликає створення та розвиток за короткостроковий період 100 технопарків у *Японії*. Близько їх 70% було створено за підтримки підприємств малого та середнього бізнесу, при тому, що 58,0% від їхньої загальної чисельності - орієнтовано на виробництво високотехнологічної продукції.

За функціональною ознакою технопарки Японії розподілено наступним чином [10]: науково-дослідні парки (41%), метою створення яких є впровадження у виробництво розробок науково-дослідних інститутів; наукові парки (33%); метою створення яких є розвиток нових високотехнологічних підприємств; інноваційні центри (26%), метою створення яких є допомога малим спільним підприємствам в процесі реалізації ННТР.

Значну роль у створенні та розвитку технопарків на території Японії відіграє місцеве самоврядування, яка полягає в можливості надання додаткових пільг учасникам проєктів (звільнення від місцевих податків, виділення цільових дотацій і позик з місцевих бюджетів та ін.). Так, наприклад з метою залучення іноземних інвестицій у створення технопарку на о. Кюсю (виробництво мікроелектроніки, засобів зв'язку та комп'ютерних

технологій), муніципальна влада надавала інвесторам позичку, обсягом до 10 млн. дол. США. Термін позички становив – до 10 років (за умови відстрочки перших виплат на 2 роки). Обсяг річних становив від 1-8%.

Цікавим є досвід *Індії*. «Національна корпорація малого підприємництва Індії» сприяла створенню 9 технологічних парків (розробка програмних продуктів). Для їх підтримки Урядом Індії було засновано незалежну асоціацію «Технологічні парки програмного забезпечення Індії». Члени даної асоціації сприяють задоволенню потреб країни в створенні підприємств, які займаються лише експортом продукції (100% розроблених програмних продуктів). Створені технопарки забезпечуються всім необхідним для успішної роботи нових інноваційних підприємств. Діє спрощена процедура оформлення авторських прав при передачі нових розробок у виробництво чи закордонним партнерам.

Асоційованим підприємствам технопарки надають такі послуги, як: сприяння в усуненні організаційно-правових перешкод діяльності підприємств, які здійснюють розробку, постачання на експорт програмних продуктів; реалізація проєктів з постачанням імпортного обладнання на загальну суму - близько 10 млн.дол. США (інвестування здійснюється за рахунок внутрішніх джерел держави, забезпечення прискореної митної процедури); організація діяльності підприємств за участю лише іноземного акціонерного капіталу; здійснення безмитного імпорту устаткування, матеріалів і компонентів, а також дозвіл на реекспорт засобів виробництва; пріоритетне здійснення внутрішніх закупівель (звільнення від акцизних платежів для забезпечення експортних потреб); надання технопаркам канікул з прибуткового податку (до 10 років).

У *Китаї* протягом 1988 року була створена Пекінська експериментальна зона нових та високіх технологій - найбільший технопарк країни, площа якого становить 100 км². На даний території розташовано 130 науково-дослідних інститутів та лабораторій. Також інтерес викликає інший технопарк «Наньху», загальна площа якого сягає 22 км². На його території діє 12 вузів, 30 науково-дослідних інститутів, 220 підприємств високої технології, у тому числі 30 компаній за участю іноземного капіталу (7 млрд. дол. США) [11].

У *Німеччині* найбільшим технопарком Західної Європи є «Ізар Веллі». Організовано на базі Мюнхенського університету (об'єднує понад 220 середніх і дрібних електронних підприємств)²⁸. Спеціалізується на виробництві мікроелектроніки. Цікавий німецький досвід створення і розвитку технопарку в м. Кельні (Technologie Park Koln, Grunder und Innovations Zentrum – GIZ), який було створено у приміщеннях старого хімічного заводу, загальною площею близько 141 тис.м², і виробничою – близько 50 тис.м². На початку 80-

років підприємство, на якому працювало близько 10 тис.осіб, опинилося на межі краху. Згодом завод був переданий за символічну плату приватному інвесторові, який здійснив реконструкцію, створив інфраструктуру для ведення бізнесу, надав приміщення в оренду невеликим приватним компаніям на умовах трохи більш вигідних, ніж існували в той час.

Підтримка створення та розвитку технопарків у *Великобританії* є винятком із західноєвропейської практики, оскільки фінансується з приватних джерел. В основному їх діяльність зосереджена на прямому трансферту технологій. Компанії можуть отримати доступ до інноваційних центрів, одержавши членство в них і заплативши вступний внесок. Найбільш відомим є Кембриджський парк, створений на базі відомого університету. Великобританія дотримується трьох основних стратегій: університет на власні кошти створює й керує технопарком, а також спільно з місцевими органами самоврядування створює юридичну особу, що є його підрозділом; провідна роль у створенні технопарку належить місцевим органам самоврядування і створюється у формі кооперативного підприємства. Рішення університету діяти самостійно (перша стратегія) і розвивати технопарк, припускає наявність у його розпорядженні землі, а також значних коштів. При використанні другої й третьої стратегії університет менше ризикує при вкладенні фінансових коштів, але одночасно із цим втрачає значний контроль за діяльністю створеного технопарку.

З метою подальшого забезпечення створення та розвитку технопарків у світі доцільно вважати необхідним: забезпечення фінансуванням пріоритетні державні інноваційні програми, з залучення державних субсидій, кредитів; посилення роль регіонів відносно створення технопарків, надання їм більшої фінансової і адміністративної самостійності; надання у пільгове використання державне майно, в першу чергу будівлі та споруди; спрощення процедури виділення земельних ділянок у довготермінове користування на пільгових умовах; посилення економічних та наукових, науково-технічних зв'язків між підприємствами, науковими та учбовими закладами шляхом створення системи фінансово-економічних стимулів; стимулювання створення невеликих інноваційних підприємств (за свідченням країн Європейського Союзу, є найбільш активною структурою в системі розробки і впровадження нових технологій).

Індустріальний (промисловий) парк. У країнах світу функціонує понад 20 тис. індустріальних парків. Так, зокрема в Німеччині функціонує понад 200 індустріальних парків, в Туреччині - 262, у В'єтнамі – 200, у Чехії – близько 14, у Польщі – понад 60, а в США – понад 400 одиниць.

Світовий досвід свідчить про те, що діє-

вість індустріальних парків як інструментів стимулювання промислової активності визначається рядом регулятивних механізмів їх функціонування, серед яких найважливішими є питання управління та власності, механізму залучення інвесторів і система стимулів та пільг, що надаються. Ініціатором створення індустріального парку є держава, приватні інвестори, органи місцевої влади тощо. З метою облаштування території індустріального парку та його подальшого обслуговування створюється окрема юридична особа (керуюча компанія). Наприклад, у Великій Британії, Афганістані, Казахстані, Литві, Молдові та ін. Також існує досвід, який свідчить про те, що одна керуюча компанія обслуговує декілька ВЕЗ (Російська Федерація – ВАТ «Особливі економічні зони» (єдиним акціонером є держава) [12-13].

Для таких країн, як Словаччина, Польща, Угорщина типовою є інша система - ініціатором створення індустріального парку є муніципалітет (належить контрольний або найбільший міноритарний пакет акцій).

Узагальнюючи міжнародний досвід створення та розвитку індустріальних парків виділяють декілька форм державної підтримки:

- співфінансування інвестиційних проектів (частково держава бере на себе зобов'язання щодо фінансування проекту створення та розвитку індустріального парку, застосовуючи різноманітні способи фінансової підтримки, зокрема умовні податкові пільги, прямий трансфер, пільговий кредит та ін.);

- опосередковане зменшення витрат інвесторів, крім обслуговування індустріального парку (держава здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів, забезпечує охорону промислових об'єктів, частково здійснює соціальне страхування, надає пільговий доступ до транспортної інфраструктури тощо);

- надання податкових пільг (держава надає окремі податкові пільги на постійній основі, знижені податкові ставки, податкові канікули, перш за все по податках на прибуток і на майно, в тому числі на нерухомість, інвестиційний податковий кредит, податкову знижку, прискорений метод податкової амортизації, амортизаційну премію, звільнення від сплати ПДВ та мита для обладнання, що не виробляється в країні).

Особливо значення щодо розвитку та створення індустріальних парків набуває питання дослідження світового досвіду застосування податкових стимулів, серед яких необхідно виділити: податкові канікули зі сплати податку на прибуток, землю та нерухоме майно; знижені (пільгові) податкові ставки податку на прибуток, землю та нерухоме майно; інвестиційний податковий кредит (відстрочення сплати нарахованого податку; спрямування нарахованого податку на інвестиційні цілі); податкова знижка (зменшення бази оподаткування шляхом внесення витрат на інвес-

тиційні цілі до складу валових витрат); прискорений метод податкової амортизації (у Канаді програмне забезпечення амортизується за нормою 50,0%, матеріальні основні фонди - 30-50%, нерухомість - 20%); амортизаційна премія, що передбачає можливість віднесення на валові витрати додаткового відсотка вартості основних засобів; звільнення обладнання (яке не виробляється у країні) від сплати ПДВ та мита; знижена ставка відрахувань до соціальних фондів із фонду оплати праці працівників, що зайняті науково-дослідними розробками (Чеська Республіка); можливість виписувати податкові векселі при імпорті продукції; звільнення (пом'якшення) вимог щодо обов'язкового продажу валютної виручки.

Відповідно до Закону України «Про індустріальні парки» індустріальний парк являє собою «...визначену ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштовану відповідною інфраструктурою територію, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікації на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку» [13].

В Україні в рамках Національного проекту «Нова інфраструктура», зокрема «Індустріальні парки» - створення промислово-виробничої інфраструктури, створено Реєстр індустріальних (промислових) парків, до якого занесено 12 парків, табл. 1.

Серед форм підтримки створення та розвитку індустріальних (промислових) парків на місцевому рівні вирізняють:

- встановлення на 5 років понижуючих коефіцієнтів, що застосовуються при визначенні розміру орендної плати за використання земельних ділянок комунальної власності, наданих для будівництва організаціям, які планують реалізацію інвестиційного проекту на інвестиційній площадці;

- встановлення пільг по земельному податку.

Застосування тимчасових пільг як податкових, так і щодо плати за землю, пов'язано з певними ризиками, зокрема – можливе переміщення виробництв в інші парки після закінчення пільгового періоду. Така ситуація може мати місце за наявності прогалин у чинному законодавстві в частині механізмів контролю за підприємствами-учасниками індустріальних парків, їх власниками та пов'язаними особами тощо. Незважаючи на такі ризики, надання додаткових заходів державної підтримки інвесторам, які реалізують інвестиційні проекти на території індустріальних парків, сприятиме вирішенню різних проблем, що стоять перед державою та регіонами. Так заходи можуть

Розвиток індустріальних парків в Україні

№/№	Назва індустріального парку	Місцезнаходження індустріального парку	Площа індустріального парку, га	Ініціатор створення індустріального парку	Строк на який створено індустріальний парк, рр.	Дата включення індустріального парку до Реєстру
1.	«Долина»	Івано-Франківська область	29,40	Долинська міська рада Івано-Франківської області	30	03.02.2014 р.
2.	«Славута»	Хмельницька область	50,00	Славутська міська рада Хмельницької області	50	07.02.2014 р.
3.	«Львівський індустріальний парк "Рясне – 2"»	Львівська область	23,94	Львівська міська рада Львівської області	50	07.02.2014 р.
4.	«Індустріальний парк "Центральний"»	Полтавська область	168,55	Кременчуцька міська рада Полтавської області	50	01.04.2014 р.
5.	«Індустріальний парк "Коростень"»	Житомирська область	42,20	Коростенська міська рада Житомирської області	30	01.04.2014 р.
6.	«Свема»	Сумська область	92,00	Шосткинська міська рада Сумської області	39	06.06.2014 р.
7.	«Соломоново»	Закарпатська область	66,20	ТОВ «Сезпарксервіс», ТОВ «Євромотор», ТОВ «Євроавтотек», ТОВ «РІК»	30	06.06.2014 р.
8.	«Перший український індустріальний парк»	Київська область	105,00	ТОВ «Земельний союз»	30	09.07.2014 р.
9.	«BIONIC Hill»	м. Київ	56,74	Товариство з обмеженою відповідальністю «Біонік Девелопмент»	39	01.09.2014 р.
10.	«iPark»	Одеська область	15,99	Ставніцер Андрій Олексійович, Мушинська Валентина Констянтинівна	49	01.09.2014 р.
11.	«Індустріальний парк "Кривбас"»	Дніпропетровська область	26,03	Криворізька міська рада Дніпропетровської області	30	01.09.2014 р.
12.	«Тростянець»	Сумська область	39,95	Тростянецька міська рада Сумської області	30	14.10.2014 р.

Джерело: Індустріальні парки в регіонах України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrproject.gov.ua/page/%D1%96ndustrialni-parki-v-regionakh-ukraini>; «Долина зелених інновацій» [Електронний ресурс] // ECO-invest – 2013.– Доступний з: http://www.eco-invest.org.ua/ua/present/prez28.htm#_U9tiRGM_nIU; Індустріальний парк «Соломоново» [Електронний ресурс] // Сезпарксервіс. – Доступний з: http://www.sezparkservice.com/sps_ua/sezparkservis/iindustrial_nij_park/; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку індустріального (промислового) парку «Свема» в м. Шостці Сумської області на 2012-2015 роки» від 30 листопада 2011 р. № 1265 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1265-2011-%D0%BF>

включати розробку комплексних тарифних планів (при взаємодії з суб'єктами природних монополій та у частині орендних платежів) для потенційних учасників з метою стимулювання локалізації інвестиційних проектів на початкових стадіях формування індустріальних парків (зниження вартості енергоресурсів для учасників, що приходять в першу чергу; стимулювання розвитку окремих галузей та ін.); надання сприяння учасникам індустріальних парків в прискоренні проходження митних процедур при купівлі високотехнологічного імпортованого обладнання; підтримку клопотань і звернень у державні органи влади, органи, що регулюють ціноутворення на послуги природних монополій, банки та інші кредитні установи про застосування з їх боку режиму найбільшого сприяння.

З метою надання фінансової підтримки ро-

звитку інфраструктури індустріальних парків необхідно забезпечити: включення об'єктів транспортної інфраструктури, водопостачання і водовідведення в регіональні довгострокові цільові програми розвитку; включення об'єктів енергопостачання в інвестиційні програми ресурсозберігаючих організацій.

Надання субсидій учасникам індустріальних парків передбачає субсидії на: компенсацію частини витрат на оплату відсотків за комерційний кредит на інвестиційні цілі, в тому числі на будівництво інфраструктури, придбання обладнання, підготовку кадрів; відшкодування частини витрат на придбання високотехнологічного обладнання та передових технологій у розмірі до 20% від вартості такого обладнання, але не більше 5 млн. грн. На відшкодування частини витрат керу-

ючої компанії передбачено надання субсидій на: будівництво внутрішньопаркової інженерної інфраструктури та доріг – до 30% від загального обсягу витрат; підготовку професійних кадрів керуючої компанії індустріального парку в розмірі до 50% від загальної суми витрат.

Створення розвиненої інфраструктури (доступ до електро-, газо-, водопостачання та ін.). Зокрема, створення типових проектів розвитку інфраструктури індустріальних парків (з відповідним узгодженням інвестиційних програм ресурсопостачальних організацій), забезпечення прозорості універсальних умов розміщення інвестиційних проектів у межах індустріальних парків. Типові проекти повинні включати лише мінімальний набір уніфікованих характеристик і забезпечувати можливість розвитку кожного індустріального парку з урахуванням його унікальних особливостей (розташування, оснащення земельної ділянки та права власності на нього, забезпеченість інженерною інфраструктурою, система управління, спеціалізація парку тощо). У вирішенні даного питання ключова роль належить державі, а саме місцевим органам управління.

Важливим питанням при створенні та функціонуванні індустріальних парків є забезпечення ефективного управління, і держава може сприяти цьому шляхом висунування адекватних вимог до керуючої компанії. Згідно із Законом України «Про індустріальні парки» управління ними здійснюється відповідними керуючими компаніями, які створюються переважно органами місцевої влади. Необхідно зазначити, що вони не можуть відвести під створені ж ними індустріальні парки землю своєї території, оскільки землями промислового призначення часто розпоряджаються не громади, а Верховна Рада України або Кабінет Міністрів України. Крім того, сільська, селищна, міська рада розглядає проектні матеріали та приймає рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки, розташованої в межах населеного пункту (за чинним земельним законодавством лише органи державної влади чи місцевого самоврядування розпоряджаються землями державної чи комунальної власності і лише їм надані Законом повноваження щодо надання земельних ділянок у користування чи відчуження у приватну власність для створення індустріальних парків).

Для отримання пільг і преференцій місцеві органи влади можуть намагатися одержати дозволу на створення індустріальних парків, на забезпечення яких не буде вистачати відповідних місцевих ресурсів, що призведе до надлишку промислових майданчиків. Тому при прийнятті рішення щодо державної, і навіть регіональної, підтримки індустріальних парків доцільним є врахування наявних потужностей у сусідніх регіонах, стратегії розвитку цих регіонів тощо. У деяких

випадках ефективніше буде створити один багатопрофільний індустріальний парк, діяльність якого буде пов'язана з кількома регіонами. Для цього необхідно внести зміни в існуюче законодавство: відповідні пропозиції буде надано у заключному звіті. Також, як зазначалося раніше, в Україні діяльність індустріальних парків не гармонізована з пріоритетами інноваційного та науково-технічного розвитку, відсутні умови щодо рівня технологій, які будуть використовуватися учасниками індустріального парку. Тому ще одним напрямом вдосконалення інституційно-правових відносин має бути узгодження нормативно-правових актів щодо діяльності індустріальних парків з нормативно-правовими актами в сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого дослідження у даному напрямку

Функціонування індустріальних парків показує, що неефективне управління, «не вирішення» проблем, пов'язаних з забрудненням навколишнього природного середовища, призводить до виникнення низки соціально-економічних труднощів в регіонах країни. Так, наприклад екологи Республіки Білорусь вважають, що вже на початковій стадії створення Китайсько-Білоруського індустріального парку є небезпечним. Таким чином, інституційно-правова система розвитку відносин у сфері створення індустріальних парків повинна відображати системні зусилля з боку державних та місцевих органів влади в частині формування сприятливих адміністративних, інституціональних, організаційних та фінансових умов господарювання. Серед запропонованих змін, спрямованих на удосконалення діючих законодавчих актів, можна відзначити наступні щодо:

- створення ІП: узгодження діяльності індустріальних парків з потребами технологічної модернізації та секторальними пріоритетами інноваційного розвитку; врахування наявних у регіоні інших вільних виробничих потужностей;

- функціонування ІП: врегулювання питань, пов'язаних з можливим порушенням конкуренції внаслідок надання деяких податкових пільг компаніям-учасникам індустріальних парків; врегулювання питань, пов'язаних з можливим переміщенням виробничих потужностей в інші індустріальні парки по завершенню терміну дій пільг з метою збереження конкурентних переваг компаній, розташованих в ІП; врахування фактору недостатньо високої ефективності роботи місцевих органів влади та керуючої компанії щодо залучення інвесторів; забезпечення процесу моніторингу та оцінювання діяльності індустріальних парків, включаючи екологічні наслідки від діяльності учасників таких парків.

Список використаної літератури:

1. Технополис. [Електронний ресурс]: <http://www.grandars.ru/student/menedzhment/tehnopolisy-i-tehnoparki.html>
2. Технополис. [Електронний ресурс]: <http://www.pidruchniki.com/12120124/investuvannya/>
3. Закон України Про внесення змін до Закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" та інших законів України [Електронний ресурс]: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3333-15>
4. Организационные формы инновационной деятельности [Електронний ресурс]: <http://www.bestreferat.ru/referat-202856.html>
5. Бовин А.А., Чередникова Л.Е., Якимович В.А Управление инновациями в организации. - М.: Омега-Л, 2008. – 124 с.
6. Костюнина Г., Баронов В. Технопарки в зарубежной и российской практике [Електронний ресурс]: <http://www.innovation.gov.ru/sites/default/files/>
7. Світовий і вітчизняний досвід створення і функціонування інноваційних структур [Електронний ресурс]: <http://www.slv.com.ua/darom/invest/012.html>
8. Костюнина Г., Баронов В. Технопарки в зарубежной и российской практике [Електронний ресурс]: <http://www.innovation.gov.ru/sites/default/>
9. Анохіна А.В. Основні напрямки науково-технічного співробітництва України та КНР на сучасному етапі [Електронний ресурс]: <http://www.istfak.org.ua/tendentsii->
10. Зарубежный опыт государственной поддержки инновационных малых и средних предприятий [Електронний ресурс]: <http://www.kfpp.ru/analytics/material/innovation.php>
11. Шаборкина Л. Управление проектами как элемент инновационного менеджмента. – Российский экономический журнал. – 1996. - № 1. - С. 56-59.
12. Молдован О. Щодо механізмів запровадження індустріальних парків в Україні. [Електронний ресурс]: <http://www.niss.gov.ua/articles/509/>
13. Бойко О.М. Індустріальні парки – нові точки росту інвестиційних можливостей регіонів України / О.М. Бойко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Наук. ред. І.Г. Манцуров. – Вип. №10. - К., С.79-84
14. Закон України від 21.06.2012 № 5018-VII «Про індустріальні парки» [Електронний ресурс]: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>.

Бойко Е.Н. Мировой опыт организационно-экономических особенностей создания и развития новых форм организации инновационной деятельности

В статье проанализировано одно из направлений развития промышленной политики - инновационное развитие. Рассмотрено на примере функционирования новых форм организации, среди которых технополис, технологический парк, индустриальный парк. Определены факторы, тормозящие развитие и предложены меры по повышению функционирования новых форм инновационной деятельности промышленных предприятий в Украине.

Доказано, что одним из путей инновационного развития на длительную перспективу является создание индустриальных парков в Украине; разработаны предложения по механизмам стимулирования их развития; обоснованні форми поддержки развития индустриальных парков на региональном и на местном уровнях.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационная политика, технополис, технопарк, индустриальный парк.

Boiko O.M. World experience of organizational and economic features of the establishment and development of new forms of innovation

The article analyzes one of the areas of industrial policy - innovative development. Consider the example of the operation of new forms of organization, including technopolis, technology park, industrial park. The factors hindering the development and proposes measures to improve the functioning of the new forms of innovative activity of industrial enterprises in Ukraine.

It is proved that one of the ways of innovative development in the long term is the creation of industrial parks in Ukraine; proposals on mechanisms to promote their development; grounded forms of support for the development of industrial parks in the regional and local levels.

Keywords: innovative development, innovation policy, technopolis, industrial park.

Дата надходження до редакції: 29.05.2015

Рецензент: д.е.н., професор Жудро М.К.

**НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРЕВАГИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ
У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ****В. В. Готра**, к.е.н., доцент ДВНЗ «УжНУ»

В статті обґрунтовано потребу у формуванні інноваційних кластерів у сфері АПК на основі класифікації чинників аграрної екологічної системи. Базуючись на узагальненні результатів сучасних теоретико-аналітичних та емпіричних досліджень, виділено основні переваги функціонування інноваційних кластерів у сфері АПК з виокремленням економічно-інноваційних та організаційно-інституційних груп чинників.

Ключові слова: АПК, кластер, інновації, ефективність.

Постановка проблеми. Сучасна світова практика засвідчує, що досягнення конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного зростання є можливим за умови активного впровадження інноваційних технологій. Одним з найбільш ефективних засобів активізації та удосконалення інноваційного середовища є створення кластерів.

Значна кількість теоретичних та емпіричних досліджень присвячена кластерам узагалі, тоді як кластерам у сфері АПК приділено відносно небагато уваги. Причиною цього може бути той факт, що зазвичай кластери асоціюються з інноваціями та конкурентоспроможністю у секторах, які фокусуються на інноваціях як ключовому параметрі, зокрема, сектор ІТ, електроніка, автомобілебудування, біотехнології, нафто- та газова промисловість тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням формування та удосконалення діяльності інноваційних кластерів, зокрема у сфері АПК, присвячено роботи вітчизняних учених – М. Кропивка [1], І. Кукси [2], В. Мікловди [3], О. Орлик [4], П. Саблука [5], Н. Шевченко [6], а також зарубіжних дослідників Ş Akkoynlu [7], P. Anandajayasekeram [8], Н. Irshadd [11], A. Looijen [12], J. Pender [13], M. Porter [14], A. Rodríguez-Pose [15], F. Theus [17], D. Zeng [19] тощо.

Проте проблематиці визначення переваг формування інноваційних кластерів у сфері АПК приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Сектор АПК у ХХІ ст. розглядається як новий бізнес, який характеризується процесами глобалізації, стандартизації, інноваціями, виробництвом з високою доданою вартістю, значним зростанням попиту (на продукти харчування та продукцію біопаливної промисловості) тощо. Стикаючись із незмінною продуктивністю та ринковим тиском, сектор АПК на чинному етапі розвитку, зокрема, в економіках, що розвиваються, та транзитивних економіках, потребує удосконалення конкурентоспроможності й інновацій.

Ініціативи зі створення інноваційних кластерів у секторі АПК починають розглядатись як ключовий підхід до розвитку галузі в багатьох країнах світу.

Все вищевикладене обумовлює актуаль-

ність мети даного дослідження, яка полягає в обґрунтуванні необхідності формування інноваційних кластерів у сфері АПК з окресленням їх основних переваг. Очевидно, що об'єкт дослідження являє власне інноваційні кластери в агропромисловій галузі.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний кластер у сфері АПК являє собою концентрацію виробників, агропромислового бізнесу й інститутів, зайнятих у певному аграрному чи агропромисловому підсекторах, які взаємодіють між собою та формують ланцюжки створення вартості при виконанні спільних завдань і реалізації спільних можливостей.

Чинні дослідження свідчать, що інноваційні кластери, зокрема в секторі АПК, більшою мірою характерні для суб'єктів малого та середнього бізнесу й організовані в більш неформальний спосіб, мають слабші зв'язки між учасниками, стигаються з більшими труднощами у процесі досягнення критичної маси компанії і спеціалізуються у виробництві агропродукції з низькою доданою вартістю. Відповідно, розвиток інноваційних кластерів у секторі АПК у транзитивних економіках, й економіках, що розвиваються, є ускладненим і потребує більшої підтримки як із боку держави, так і з боку донорів – міжнародних фінансово-економічних організацій.

На думку експертів, інноваційні сектори у сфері АПК розвиваються при виробництві експортоорієнтованої агропродукції з високою доданою вартістю, тоді як кластери, спрямовані на виробництво продукції, орієнтованої на внутрішній ринок, не мають ефективного майбутнього. Також, колективна дія усіх суб'єктів інноваційного кластеру (приватного сектору, зокрема фермерських господарств, промисловості та міжгалузевих асоціацій, а також сфери НДДКР й держави) є ключовим моментом його ефективного розвитку [9, с.12-14].

Формування кластерів у сфері АПК обумовлене необхідністю усунення недосконалостей інноваційної системи шляхом забезпечення для неї більшої ефективності та запобігання провалів координації. Інноваційні кластери в секторі АПК є дієвим засобом ідентифікації політики й інституційних перепон при досягненні конкурентоспроможності та зростанні інновацій.

Шляхом діалогу на рівні кластеру може встановлюватись партнерство між учасниками кластеру та різними суспільними організаціями (такими, що працюють на індустріальний розвиток, розвиток інфраструктури, НДДКР, інновації та навчання) з метою формулювання та реалізації агропромислових реформ.

Досвід успішної кластерної політики у сфері АПК доводить, що найважливіші фактори успіху кластерної програми пов'язані з урахуванням, перш за все, складових аграрної екологічної системи (соціальної та екологічної підсистем), а також додаткових чинників – попиту ринка сільськогосподарських товарів, забезпечення позитивних сумісних зусиль і створення інститутів, спроможних протистояти дисбалансам влади. Все зазначене має бути доповнене рушійними факторами освіти та пріоритетних технологічних знань.

Таким чином, необхідність формування інноваційних кластерів в АПК на чинному етапі обумовлена низкою факторів (рис. 1).

Слід зазначити, що кластерний підхід до інновацій у АПК забезпечує більше переваг порівняно з традиційним секторним підходом, зокрема при аналізі та розвитку конкурентоспроможності, інновацій та інноваційних мереж.

Обмеженість ресурсів, що передовсім характерна для країн, що розвиваються, та країн з транзитивною економікою, вимагає дотримання таких принципів конкурентоспроможності у секторі АПК як вибірковість та ефективність.

Фокусування на кластерному підході, який віддзеркалює ці принципи, допомагає агропромислому зростанню та пришвидшує регіональні

інновації у сфері АПК. Уряд може стимулювати кластерні ініціативи з одночасним реформуванням агропромислової політики, оскільки ці два підходи спроможні створювати позитивні екстерналії.

Підхід ланцюжка створення вартості (value chain approach) може бути надто обмеженим, у випадку, якщо інноваційна екосистема є недостатньо розвинутою (що характерно для транзитивних економік, й економік, що розвиваються). З іншого боку, національні інноваційні системи можуть бути надто всеохоплюючими, а їхній підхід «згоридонизу» (top-down approach), на відміну від висхідного підходу (bottom-up approach), можливий при кластерному підході, збільшує ризик помилок у широкому масштабі. Втім у сфері АПК підхід ланцюжків вартості та кластерний підхід можуть успішно доповнювати один одне [17, с.396].

У випадку, якщо за мету ставиться досягнення конкурентоспроможності продукції АПК за рахунок інновацій, у країнах, що розвиваються, кластерний підхід доцільно поєднувати з підходом ланцюжків вартості, бо для таких країн характерним є:

низька організація (структурованість) складових ланцюжків вартості (транспортування, дистрибуція, сприятливе середовище), що потребує втручання різних контрагентів, не спроможних вирішити подібні проблеми самостійно;

слабкий рівень довіри серед контрагентів, що обумовлює необхідність особливих зусиль метою накопичення соціального капіталу;

розповсюдженість перешкод серед значної кількості контрагентів і різних сегментів ланцюжків вартості [18, с.3].

Рис.1 Фактори, що обумовлюють необхідність створення інноваційних кластерів у АПК

Найбільш динамічні кластери можуть виникати без безпосереднього втручання зовнішніх контрагентів. Водночас, розвиток агропромислових кластерів у транзитивних економіках й економіках, що розвиваються, можна пришвидшити шляхом втручання центрального та/або місцевих урядів, а також підтримки міжнародних фінансово-економічних організацій.

Розвиток інноваційних кластерів у секторі АПК засвідчує важливість комплексної політики, програм і фінансових механізмів, спроможних пришвидшити нові зв'язки та створити можливості для сталого зростання. До того ж розвиток кластерів є довготривалим інвестиційним проектом, а зовнішня підтримка зазвичай надається на більш пізніх етапах розвитку агропромислових інноваційних кластерів, коли останні вже підтвердили власний потенціал [17, с. 397].

Переваги безпосередньо кластерної інноваційної моделі полягають у такому.

По-перше, традиційні підходи економічного розвитку, такі як секторний чи галузевий, за своєю сутністю є ізольованими. Кластерний підхід, навпаки, є інтегративним, він забезпечує узгодженість різних видів діяльності та проектів. Кластери спричиняють наявність взаємозалежностей і можуть містити інші підходи до економічного розвитку.

По-друге, кластери спричиняють розвиток інновацій, а інновації, у свою чергу, забезпечують розвиток продуктивності. Наразі необхідні навички для розвитку унікальних товарів і послуг має

невелика частка компаній, а отже, кластери, швидше за окремі компанії чи галузі, можуть стати джерелом доходів, нових робочих місць й експортного потенціалу.

По-третє, кластери забезпечують вигоду всім учасникам. Окрема компанія у кластері має можливість користуватись фізичною та соціальною інфраструктурою (hard and soft infrastructure), енергією, транспортними мережами, НДККР, стандартами охорони праці та техніки безпеки. Також кластери забезпечують доступ всіх учасників до інтелектуальних ресурсів, експертизи та місцевих постачальників. У свою чергу, це робить галузь більш інноваційною з точки зору адаптації технологій, та надає можливість виробляти та експортувати унікальні товари та послуги [19, с. 29-35].

Також існує певна кількість досліджень, які емпірично доводять переваги інноваційних кластерів у сфері АПК. Так, дослідження USDA Economic Research Service дійшло висновку, що середній рівень доходів в аграрних країнах, в яких функціонують кластери, виявився вищим за рівень доходів у тих аграрних країнах, де кластери в секторі АПК були відсутні. Досвід аграрних кластерів у США та Бразилії доводить, що вони сприяють економічному зростанню регіонів і зростанню заробітної платні сільськогосподарських робітників [10; 13; 17, с.716-717].

Узагальнення зарубіжного теоретичного та емпіричного досвіду дозволило визначити переваги інноваційних кластерів у сфері АПК (рис. 2).

Рис. 2 Переваги інноваційних кластерів у секторі АПК

Розглянемо зазначені переваги більш детально.

Зростання продуктивності за рахунок доступу до спеціалізованих вхідних ресурсів (для АПК це земельні ресурси, водні ресурси, транспортні мережі тощо), доступу до інформації тощо).

Пришвидшення інновацій за рахунок спільних досліджень і конкурентної боротьби. Учасники кластеру мають спрощений доступ до інформації щодо технологічних змін і технологічних можливостей. Це є потужним сприянням здійсненню інновацій у рамках кластеру. До того ж, можливості для створення інновацій компаніями АПК у рамках кластеру є більшими, порівняно з компаніями поза кластером, оскільки перші мають можливість використовувати вхідні ресурси компаній, розташованих поруч. Аналогічної думки дотримується і М. Портер, підкреслюючи гірші інноваційні стартові умови у плані розробки та впровадження інновацій для ізольованих фірм (компаній поза інноваційним кластером) [14]. Можна ще зазначити, що конкуренція стимулює інновації і навпаки; коли та чи інша компанія впроваджує інновації, компанії-конкуренти не можуть залишатись осторонь.

Також, розвиваючи вертикальні та горизонтальні зв'язки між локальними агропромисловими підприємствами й підтримуючи взаємозв'язки між ними та спрощуючи відносини з іншими установами (місцевою владою, науково-дослідними інститутами й університетами), кластерна політика розвиває проникнення інновацій і використання важливих місцевих екстерналій [16, с. 715].

Створення нових компаній. У кластерах новий бізнес виникає як наслідок конкуренції, попиту на послуги та залучення нових інвесторів; у свою чергу, така динаміка пришвидшує інновації. Кластер і його екстерналії, пов'язані з місцем розташування, а також синергетичний ефект, надають значну кількість переваг. Можна виділити основні причини, чому новоствореним агропромисловим компаніям доцільно обирати кластер замість ізольованого функціонування.

По-перше, кластери надають стимули для входження за рахунок кращої інформації стосовно можливостей у рамках кластеру та/або галузі АПК. Наявність кластеру як такого означає сигнали для можливостей. Індивіди в межах компанії або галузі отримують інформацію стосовно проблем із виробництвом продукції, процесами, послугами чи постачальниками. І у подальшому, такі індивіди, можливо, створюватимуть нові компанії, покликані вирішити подібні проблеми.

По-друге, бар'єри для входу є нижчими, ніж деінде. Потрібні активи, навички, вхідні ресурси та персонал часто вже наявні в межах кластеру. Таким чином, це скорочує ризики входу із таких причин: низькі бар'єри входу, численний потенційний місцевий ринок збуту, встановлені

взаємовідносини та наявність інших місцевих компаній, спроможних скоротити витрати виробництва.

Кращий і більш ефективний доступ ресурсів та інфраструктури, зокрема спеціалізованих людських ресурсів, вхідних ресурсів, зокрема капіталу, а також до постачальників, технології, фінансових установ та вищих начальних закладів. На думку М. Портера, наявність кластерів підвищує не лише попит на певні вхідні ресурси, а і пропозицію. Конкуренція пропозиції, у свою чергу, підвищує якість вхідних ресурсів [14].

Скорочення витрат. Суттєве скорочення транзакційних витрат за рахунок близькості у кластері. Це більш характерно для сектору АПК у країнах, що розвиваються, особливо для суб'єктів малого та середнього бізнесу. Зокрема, має місце економія на масштабах (спільний маркетинг (joint marketing) та оптові закупки (bulk purchasing)), а також економія на витратах, пов'язаних з пошуком кваліфікованих робітників [16, с. 717].

Доступ до інформації та послуг. Будучи учасником кластеру, суб'єкт АПК отримує привілейований доступ до ринків, технічної інформації, інформації щодо конкурентів тощо, яка акумулюється у кластері та може передаватись за допомоги інформаційних хабів та хабів послуг (information and service hubs).

Залучення іноземних інвестицій. Кластери, як провідні центри розвитку інновацій у сфері АПК, залучають нових інвесторів, як внутрішніх так і іноземних. Фактично, іноземні компанії можуть покращити позиції кластеру та сприяти його розвитку (як засвідчив досвід рибного кластеру в Уганді, де такими інвесторами були європейські компанії).

Краще визнання та маркетинг. Для невеликого бізнесу та для того, що розвивається, розміщення у кластері разом із конкурентами та суміжними галузями, може сприяти їх зростанню, отриманню визнання більш швидкими темпами, порівняно з тим, якби вони функціонували окремо. Прикладом цього є кластери АПК у ПАР [17, с.399-400]

А. Looijen додатково виділяє такі переваги інноваційних кластерів у секторі АПК.

Доступ до інститутів та суспільних благ: Компанії та галузі АПК можуть мати вигоду від локальних суспільних благ (наприклад, інфраструктури), та/або отримання вигоди від місцевих інститутів за низькими витратами (наприклад, дослідження студентів ВНЗ, розташованого поруч). Компанії та галузі також можуть отримувати вигоду від інформації, створюваної у кластері (квази-суспільного блага). В цілому, суспільні або квази-суспільні блага в рамках інноваційного кластеру часто є результатом приватних інвестицій.

Стимули та вимірювання ефективності. Інноваційні кластери у сфері АПК можуть надава-

ти стимули для покращення ефективності компаній і галузей АПК. Головним стимулом тут є конкурентоспроможність, оскільки місцеві виробники мають подібні умови діяльності (витрати праці, рівень заробітної платні та доступ до ринку), що дозволяє легко їх порівнювати. Вимірювання ефективності є також важливим для інноваційних кластерів із метою визначення можливостей та напрямів удосконалення їх діяльності [12, с.339-341].

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Останнім часом значно зріс попит на продукцію агропромислової галузі економіки, а в самій галузі сталися суттєві зміни, спрямовані на збільшення глобалізації, стандартизації та доданої вартості.

Внаслідок цього суттєво виросла потреба галузі на інновації, що в організаційному плані призводить до зростання попиту на створення інноваційних кластерів у секторі АПК.

2. Найбільш значущими чинниками успіху кластерної програми є врахування попиту ринках сільськогосподарських товарів, забезпечення позитивних сумісних зусиль, а також балансування та освітні інституційні чинники.

3. Кластерний підхід до інновацій у ПК забезпечує більше переваг у порівнянні із тра-

диційним секторним підходом, зокрема при аналізі та розвитку конкурентоспроможності, інновацій та інноваційних мереж.

Водночас, у випадку, якщо прагнути досягнення конкурентоспроможності продукції АПК за рахунок інновацій, у країнах, що розвиваються, кластерний підхід доцільно поєднувати з підходом ланцюжків вартості.

4. Можна виділити 2 типи переваг інноваційної кластерної моделі: економічно-інноваційні й організаційно-інституційні. До перших можна віднести: зростання продуктивності праці та скорочення витрат на виробництво, залучення додаткових інвестицій і пришвидшення інновацій, поліпшення брендінгу та маркетингу тощо; до другого: створення нових компаній у галузі, покращення доступу до ресурсів, інститутів і суспільних благ.

5. Перелічені переваги можуть мати ключове значення для пришвидшення процесу створення інноваційних кластерів у сфері АПК.

Головним напрямком подальших розвідок у даному напрямку видається аналіз окреслених потреб і переваг інноваційного кластерного підходу для інституційних умов України з подальшою його адаптацією в національну економіку, надто в регіони із традиційно потужним сільським господарством.

Список використаної літератури:

1. Кропивко М.Ф. Кластерний підхід до управління сільським розвитком / М.Ф.Кропивко // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С. 55-58.
2. Кукса І. М. Напрями та задачі розробки стратегії підтримки інноваційного розвитку на підприємствах АПК / І. М. Кукса, М. А. Руденко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 203-206.
3. Мікловда В. П. Кластер як стратегічний ресурс формування інноваційного потенціалу агропромислового комплексу України / В. П. Мікловда, Н. Ю. Кубіній, В. В. Кубіній // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 6-9
4. Орлик О. В. Кластери як інноваційна форма розвитку агропромислового виробництва / О. В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 1 (44). – С. 258-265.
5. Саблук П. Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3-12.
6. Шевченко Н. В. Формування кластерів в АПК як ефективний інструмент інноваційного регіонального розвитку / Н. В. Шевченко // Вісник ЖДТУ Економічні науки. – 2011. – № 3 (57). – С. 401-403.
7. Akkoyunlu Ş. Agricultural Innovations in Turkey / Ş. Akkoyunlu // NCCR. – Dec. 2013. – WP No 2013/30. – 59 p.
8. Anandajayasekeram P. The role of agricultural R&D within the agricultural innovation systems framework / P. Anandajayasekeram // ASTI/IFPRI-FARA Conference Working Paper 6, 2011. – 40 p.
9. Galvez-Nogales E. Agro-based clusters in developing countries: staying competitive in a globalized economy / Galvez-Nogales E. – FAO, Rome, 2010. – 118 p.
10. Gomez R. Upgrading without Exclusion: Lessons from SMEs in fresh fruit clusters in Brazil / G. Gomez. – MIT Department of Urban Studies and Planning, 2004. – 23 p.
11. Irshadd H. Clusters – A Key to Rural Prosperity / H. Irshadd. – Rural Development Division. – Government of Alberta, 2009 – 19 p.
12. Looijen A. European agricultural clusters: how can European agricultural clusters be measured and identified? / A. Looijen, W. Heijman // Economics of Agriculture. – 2013. – 2(60). – pp. 337-353.
13. Pender J. Creating Rural Wealth: A New Lens for Rural Development Efforts / J. Pender R. Reeder A. Marré. – Economic Research Service. – USDA, 2012. – 6 p.
14. Porter M. Clusters and Economic Policy: Aligning Public Policy with the New Economics of Competition / M. Porter // ISC White Paper 2007 (revised Sept. 27, 2009). – 10 p.
15. Rodríguez-Pose A. Do Clusters Generate Greater Innovation and Growth? An Analysis of European

Regions / A. Rodríguez-Pose, F. Comptour // Department of European economic studies, 2011. – 40 p.

16. Sharma S. Agro-based Clusters: A Tool for Competitiveness of Indian Agriculture in the ERA of Globalisation / Sharma S. // Global Journal of Finance and Management. – 2014. – Vol.6(8). – pp. 713-718.

17. Theus F. Agricultural Clusters Thematic Note 4 / F. Theus, D. Zeng. – In: Agricultural Innovation Systems. An Investment Sourcebook / The World Bank, 2012. – pp. 396-405.

18. Value chains and the cluster approach transforming relationships to increase competitiveness and focus on end markets / microREPORT №148. – USAID, 2008. – 16 p.

19. Zeng D. Building Engines for Economic Growth and Competitiveness in China: Experience with Special Economic Zones and Industrial Clusters / D. Zeng. – Washington DC: World Bank, 2010. – 260 p.

Готра В.В. Необходимость и преимущества формирования инновационных кластеров в современной экономике

В статье обоснована необходимость формирования инновационных кластеров в сфере АПК на основе классификации факторов аграрной экологической системы. Базируясь на обобщении результатов современных теоретико-аналитических и эмпирических исследований, определены основные преимущества функционирования инновационных кластеров в сфере АПК с выделением экономико-инновационных и организационно-институциональных групп факторов.

Ключевые слова: АПК, кластер, инновации, эффективность

Hotra V. Necessity and advantages of forming of innovation clusters in the agricultural sector

In our study we substantiate the necessity of forming of innovation clusters in the agricultural sector based on classification of factors of agricultural ecological system. On the ground of synthesis of results of contemporary theoretical, analytical and empirical research, we determined the main advantages of functioning of innovation clusters in the agricultural sector, distinguishing economical and innovation factors as well as organizational and institutional ones.

Key words: agricultural sector, cluster, innovation, effectiveness

Дата надходження до редакції: 12.04.2015

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.

УДК330.322:061.5

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

М. В. Гронська, к.е.н., ст. викладач, Одеської державної академії будівництва та архітектури

Проаналізовано основні причини та чинники, що стримують надходження прямих інвестицій (вітчизняних та іноземних) в економіку України, її регіонів, галузей та підприємств. Найбільш інвестиційно привабливими виявляються фінансова діяльність і промисловість, на частку яких приходиться третина усіх залучених іноземних інвестицій. Методики оцінки інвестиційної привабливості є досить складними, що потребує залучення відповідних кваліфікованих експертів.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестиційний імідж, інвестиції, підприємство, об'єкт інвестування

Постановка проблеми. Світова фінансова криза негативно позначилася на інвестиційній привабливості більшості галузей економіки та підприємств зокрема. В умовах нестабільності та невизначеності умов господарювання підприємства різних сфер змушені функціонувати не ефективно, а й часто збитково, тобто понесені витрати не задовольняють навіть вимогам простого відтворення. За такої ситуації вони стають легкою мішенню вітчизняних й іноземних корпорацій та підприємств з іноземними інвестиціями. При чому ринкова вартість таких об'єктів інвестування порядку нижча за загальну вартість їх активів.

Важливою умовою визначення об'єкта інвестування виступає й конкурентоспроможність підприємства на ринку відповідного виду продукції. Чим міцніші позиції підприємства, тим вище буде його ринкова вартість. У той же самий час, вартість активів об'єкта інвестування може коли-

ватися, в залежності від політичного становища в країні, нормативно-правового поля, екологічних, економічних факторів, податкового навантаження. Зазначені питання є досить вагомими при визначенні рішення про інвестиційну привабливість підприємств різної галузевої належності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання інвестиційної привабливості країни, її регіонів, галузей та підприємств порушуються в працях вітчизняних науковців: О.І. Амоши, І.О. Бланка, Б.В. Буркинського, А.П. Гайдуцького, В.М. Геєця, В.М. Гриньової, В.І. Захарченка, Л.О. Мармуть, О.В. Носової; іноземних: Г.А.Епштейна, К.Е. Мейера та інших. В працях зазначених авторів розкриваються підняті питання, але в умовах турбулентного середовища потребують додаткового дослідження.

Метою статті є визначення проблемних питань, стримуючих надходження інвестицій веко-

номіку підприємств.

Результати досліджень. За своїм ресурсним потенціалом Україна займає одне з вагомих місць у Європі й світі. Але ефективність використання наявних ресурсів є низькою, що негативно позначається на кінцевих результатах господарювання підприємств.

Падіння інвестицій спричиняє додаткове падіння виробництва, а це, у свою чергу, веде до скорочення інвестиційних ресурсів держави, та власних джерел інвестування у суб'єктів господарювання. Якщо ж урахувати факт запізнення між термінами вкладання капітальних ресурсів та їх віддачі, то можна сподіватися, що, навіть зупи-

нивши падіння виробництва, неможливо досить швидко відновити інвестиційний процес [1, с. 7].

В.П. Савчук визначає інвестиційну привабливість як інтегральну характеристику окремих підприємств як об'єктів інвестування, яке планується здійснити в майбутньому, з позиції ефективності розвитку виробництва, обсягів та перспективи збуту продукції, ефективності використання активів, їх ліквідності, стану платоспроможності і фінансової стійкості [2, с. 26].

Як показує досвід найбільший вплив на інвестиційну привабливість об'єкта інвестування здійснює інвестиційний імідж країни, потім регіону та галузі.

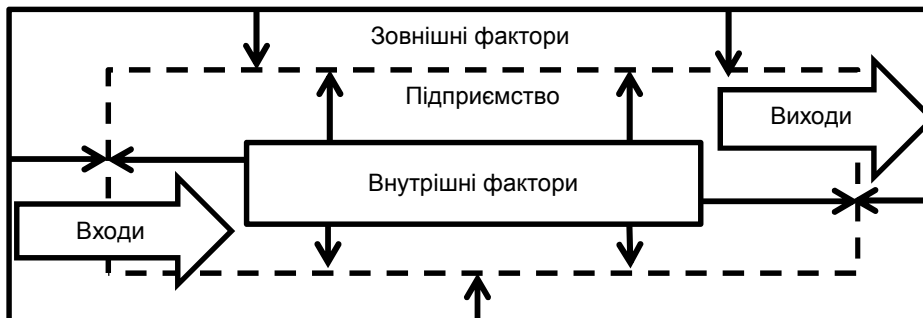

Рис. 1. Підприємство як відкрита система

Інвестиційна привабливість об'єкта інвестування формується під впливом певних умов і факторів внутрішнього та зовнішнього характеру [3]. З даного рисунку 1 видно, що підприємство виступає відкритою системою, тобто має певні входи і виходи, що пов'язує його з навколишнім середовищем. Таким чином, урахування внутрішніх умов та зовнішнього оточення перетворює підприємство на гнучку виробничу систему здатну пристосовуватися до турбулентного середовища.

З позицій суб'єктів інвестування, як зазначає Н. Сиволапенко, важливе значення має, насамперед, експертна оцінка поточного стану та потенційного об'єкта інвестування. Проведення експертних оцінок інвестиційної привабливості на виявлення існуючих закономірностей, урахування яких може бути використане для підготовки рекомендацій і поліпшення інвестиційного клімату [4, с. 84]. В процесі проведення експертних оцінок використовуються наступні дані: галузь в якій функціонує підприємство, місцерозташування (має вирішальне значення), відносини з владою, власники підприємства, виробничий потенціал, фінансовий стан, менеджмент підприємства, стратегічний план розвитку підприємства тощо.

З метою залучення інвестицій в економіку України ще у 1998 р. була розроблена Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій. Для визначення інвестиційної привабливості підприємств через зазначену інтегральну оцінку прийняті показники, які задовольняють вимоги міжнародного меморандуму IASC (International Accounting Standards

Committee) [5].

Інтегральна оцінка дає змогу поєднати в одному показнику багато різних за назвою, одиницями виміру, вагомістю та іншими характеристиками чинників. Це спрощує процедуру оцінки конкретної інвестиційної пропозиції, а інколи є єдино можливим варіантом її проведення і надання об'єктивних остаточних висновків. Фінансова оцінка підприємств передбачає розрахунок понад 40 відповідних показників за різними напрямками господарської діяльності підприємства. Отримані внаслідок такої оцінки великі масиви значень показників фактично не дають змогу зробити остаточний висновок, тому що:

по-перше, кожний показник, крім його значення у цифровому вираженні, має ще й значення вагомості, яке у традиційній формі подання матеріалу відсутнє;

по-друге, для визначення співвідношення вагомості різних показників інвестору потрібно ці співвідношення зафіксувати і здійснити відповідні розрахунки;

по-третє, визначення вагомості показника в цілому є досить складною і конче відповідальною процедурою у системі оцінки, тому для її виконання залучаються спеціально підготовлені експерти.

А.І. Бутенко і О.С. Павлова у свої дослідженнях приходять до висновку, що на рівні підприємства інвестиційна привабливість виступає у вигляді максимізації можливого отримання прибутку від вкладання коштів та мінімізації ризику. Під час прийняття рішення про вкладання коштів у конкретний проект або напрямок діяльності підп-

риємства, оцінюють фінансово-майновий стан підприємства, техніко-економічні показники діяльності, приналежність до певної стадії життєвого циклу підприємства [6, с. 66].

Згідно з О.О. Євтушевською та Л.Ю. Войтенко існують такі причини недостатньої інвестиційної привабливості, а саме: 1) нестабільна політична ситуація, яка призводить до гальмування розвитку інвестиційної діяльності; 2) недосконала база оподаткування, яка відлякує інвесторів; 3) відсутність сучасного інформаційного забезпечення; 4) недостатньо розвинений страховий та фондовий ринки; 5) незахищеність прав інвесторів та скорочення для них пільг; 6) недостатня та зрідка неточна інформація про емітентів та учасників ринку цінних паперів; 7) збільшення обсягу монопольного ринку, зростання рівня інфляції; 8) відсутність інфраструктури, недостатня розвиненість банківського сектору; 9) присутність тіньового сектору в економіці; 10) досить високі інвестиційні ризики та низька норма рентабельності більшості підприємств [7].

Усі чинники економічного середовища, що визначають рівень інвестиційної привабливості підприємств, можна поділити на негативні та позитивні.

Серед негативних чинників економічного середовища можна виділити: зниження обсягів виробництва, скорочення темпів зростання ВВП, зростання рівня інфляції, збільшення державного боргу, зниження платоспроможності основних суб'єктів господарської діяльності, відтік депозитних коштів із банківської системи, зменшення платоспроможного попиту населення тощо.

Визначальними показниками, що характеризуватимуть позитивні ознаки інвестиційної привабливості підприємств, можуть стати: стан матеріально-технічної бази та її відповідність рівню науково-технічного прогресу, виробничий та експортний потенціал підприємства, стабільність ринку продукції, яка випускається, фінансова стабільність підприємства, окупність інвестицій та рентабельність підприємства [8, с. 439, 440].

Узагальнюючи розглянуте вище та підходи різних авторів ми побудували чотирьох рівневу систему інвестиційної привабливості (рис. 2). При чому на підприємство як об'єкт інвестування впливають усі попередні рівні, тобто інвестиційна привабливість країни, регіону, галузі. Тому остаточне рішення щодо інвестування приймається з урахуванням усіх індикаторів, які можуть видозмінюватися, залежно від мети експертизи.

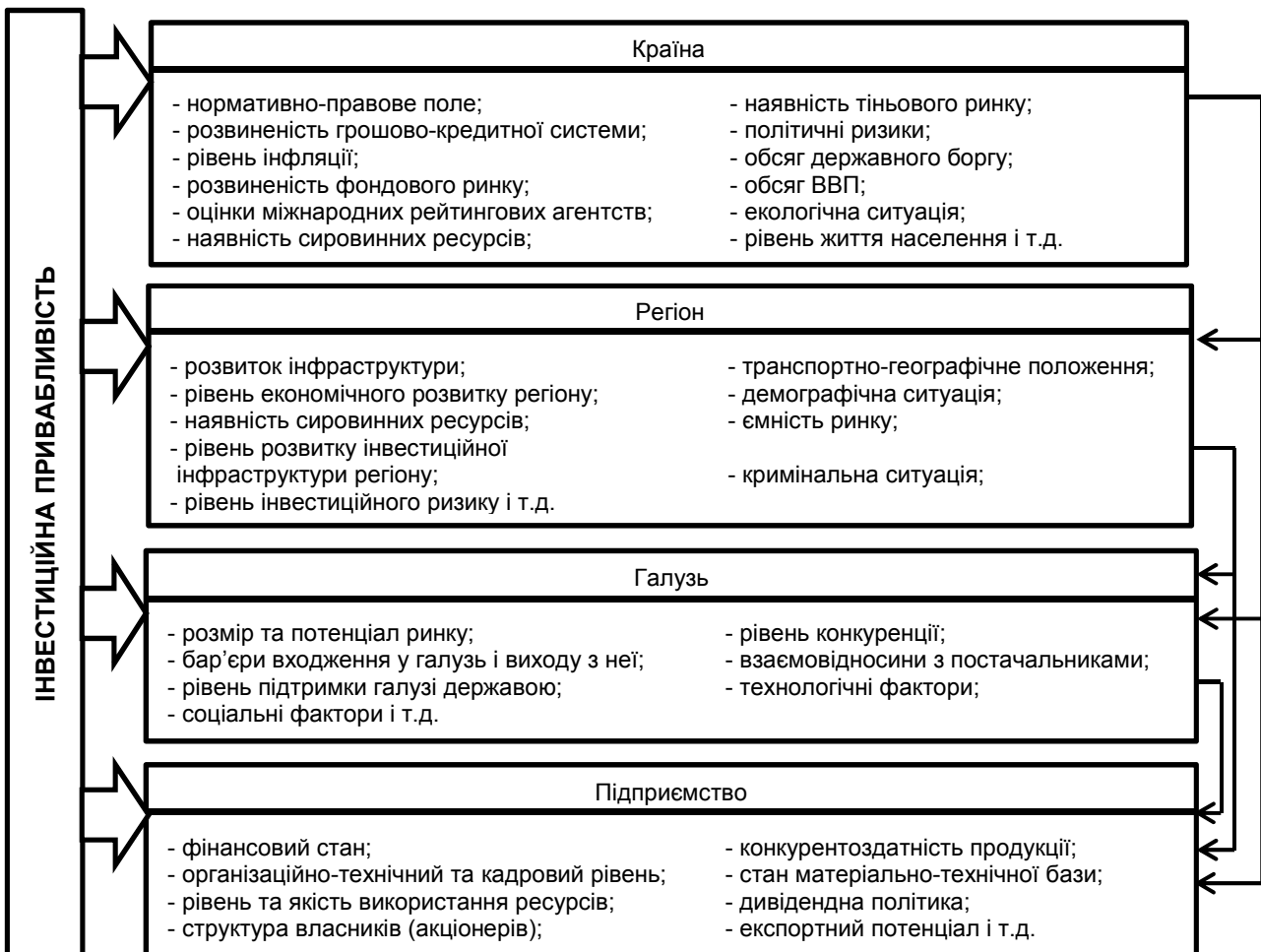

Рис. 2. Рівні інвестиційної привабливості

Важливість питання щодо залучення прямих інвестицій в економіку України продиктована

стрімким нарощуванням негативних тенденцій в інвестиційному секторі країни (відсутність мотивацій до інвестування, недостатнє нагромадження ресурсів практично усіма основними групами інвесторів, їх відокремленість від сучасних потреб економіки, широкі масштаби відтоку капіталу за кордон тощо). Неприятливий інвестиційний клімат (нестабільна економічна ситуація в країні, уповільнення економічних реформ, високий рівень оподаткування підприємств, зростання злочинів в економічній сфері, низький рівень розвит-

ку інфраструктури, нестабільність законодавства, корупція, низька купівельна спроможність населення, високий рівень ризику) є основою перешкодою у залученні значних інвестицій [9, с. 159-160].

Зазначені негативні тенденції стримують інвесторів вкладати фінансові ресурси у розвиток економіки країни. Деякі спеціалісти також зазначають про можливість девальвації гривні, що може ще більше погіршити інвестиційний імідж нашої країни.

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Україну за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	2009 рік		2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	млн дол	%	млн дол	%	млн дол	%	млн дол	%
Усього	35616,4	100	40053,0	100	44708,0	100	50333,9	100
Сільське господарство	813,3	2,3	793,0	2,0	833,7	1,9	692,0	1,4
Промисловість	12469,7	35,0	13276,4	33,1	14042,6	31,4	15029,9	28,9
Будівництво	1936,6	5,4	2206,0	5,5	2339,2	5,2	813,8	1,6
Торгівля	3708,5	10,4	4316,6	10,8	4764,5	10,7	5405,7	10,7
Діяльність транспорту та зв'язку	1567,6	4,4	1626,5	4,1	1711,2	3,8	2731,9	5,4
Фінансова діяльність	10496,1	29,5	12431,0	31,0	15059,5	33,7	16184,5	32,2

Джерело: побудовано за даними Державного комітету статистики України [10]

Незважаючи на позитивну динаміку (табл. 1), абсолютний розмір прямих іноземних інвестицій не відповідає можливостям і потребам України. Найбільшою за обсягами залучення інвестиційних ресурсів є фінансова діяльність і галузь промисловості, на які у 2011 р. приходиться 61,1% усіх прямих інвестицій. Що стосується інвестування в сільське господарство, то не зважаючи на позитивну динаміку росту інвестицій протягом останніх років, їх частка у загальному обсязі зменшується і залишається дуже низькою. Іноземні інвестори ще погано знають ринок капіталу України, а крім того, їх відвертають такі реалії нашого життя, як недосконалість законодавства і часті зміни законів та постанов у галузях економіки та у сфері інвестиційної діяльності, існування тіньового сектора в економіці, корумпованість частини чиновництва.

Висновки. Проведені дослідження дають змогу зробити наступні висновки.

1. Україна, з точки інвестиційної привабливості, є найкращим регіоном серед країн СНД, має великі залежи різних мінерально-сировинних ресурсів.

2. Географічне розташування й транспортне сполучення регіонів України виступає одним з основних джерел залучення інвестицій.

3. Серед галузей економіки, найбільш привабливими виступають фінансова діяльність і промисловість, які займають майже третину усіх прямих інвестицій.

4. Використання методик інвестиційної привабливості підприємств є складним системним процесом, який об'єднує понад 40 показників, що фактично стає неможливим без залучення відповідних експертів.

5. Причинами, що стримують зростання прямих інвестицій, є високий ступінь ризику, політична нестабільність, корумпованість чиновників, високий рівень податків, нерозвиненість інфраструктури тощо.

В перспективі доцільно змінити саму філософію інвестування як інструменту зростання економіки. Усунувши більшість інвестиційно не привабливих умов, особливо на рівні держави, вітчизняні підприємства зможуть отримати доступ до зовнішніх джерел фінансування на рівних правах з іншими учасниками ринку капіталів.

Список використаної літератури:

1. Ніценко В.С. Інвестиційна привабливість та оптимізація контейнерних перевезень: [Монографія] / В.С. Ніценко, В.В. Попович, Я.В. Сухій, А.Я. Рябенко, О.М. Галицький. – Одеса: Пальміра, 2009. – 178 с.
2. Савчук В.П. Анализ и разработка инвестиционных проектов: учеб. пособие / В.П. Савчук, С.И. Прилипко, Е.Г. Величко. – К.: Абсолют-В, Эльга, 1999. – 304 с.
3. Інвестування: Підручник / Т.І. Лепейко, О.П. Коюда, В.О. Коюда, В.М. Гриньова; за ред. проф. Гриньової В.М. – К.: Знання, 2008. – 452 с.
4. Сиволапенко Н. Інвестиційна привабливість України / Н. Сиволапенко // Економіст. – 2002. – № 6. – С. 84-85.
5. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ, Методика Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.1998 № 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>.

6. Бутенко А.І. Інвестиційна привабливість підприємницького середовища як джерело ринкової трансформації економіки / А.І. Бутенко, О.С. Павлова // Прометей. – 2010. – № 3 (33). – С. 63-68.
7. Євтушевська О.О. Проблеми залучення інвестицій на вітчизняні підприємства / О.О. Євтушевська, Л.Ю. Войтенко // Економіка харчової промисловості. – 2010. – № 2. – С. 13-17.
8. Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку: [Колективна монографія] / За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, Я.В. Сухій, В.С. Ніценка. – Книга 2. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2012. – 656 с.
9. Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку: [Колективна монографія] / За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, В.С. Ніценка. – Книга 3. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2013. – 577 с.
10. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Гронская М.В. Инвестиционная привлекательность предприятий.

Проанализированы основные причины и факторы, сдерживающие приток прямых инвестиций (отечественных и иностранных) в экономику Украины, ее регионов, отраслей и предприятий. Наиболее инвестиционно привлекательными являются финансовая деятельность и промышленность, на долю которых приходится треть всех привлеченных иностранных инвестиций. Методики оценки инвестиционной привлекательности достаточно сложные, что требует привлечения соответствующих квалифицированных экспертов.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инвестиционный имидж, инвестиции, предприятие, объект инвестирования

Gronska M. Investment attractiveness of enterprises.

Analyzed the underlying causes and factors hindering the flow of direct investment (domestic and foreign) in the Ukrainian economy, its regions, industries and enterprises. The most attractive are financial activities and industry, which accounts for one third of all foreign investments. Methodology for assessing the investment attractiveness sophisticated enough that requires the involvement of suitably qualified experts.

Keywords: Investment attractiveness, Investment image, Investments, Enterprise, an object of investing

Дата надходження до редакції:

Рецензент:

УДК 336.02

**ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Л. М. Коваль, к.е.н., доцент, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний університет

Здійснено оцінку стану матеріально-технічної бази аграрного сектора економіки України. Визначено джерела та можливості фінансового забезпечення відтворення основних засобів і участь у цьому процесі держави. Встановлено фактори, що впливають на обсяг інвестиційних надходжень в галузь й окреслено перспективні напрями підвищення інвестиційної активності в умовах нестабільної економіки України.

Ключові слова: аграрний сектор, техніко-технологічна база виробництва, інвестиції, джерела інвестицій, фактори інвестиційного середовища, державне управління.

Постановка проблеми. Аграрна сфера є стратегічною складовою національної економіки. Потужний ресурсний потенціал галузі дозволяє Україні займати лідируючі позиції на світових ринках, що особливо актуально за умов загострення глобальної продовольчої кризи. Проте Україна не використовує своїх можливостей і по багатьох позиціях продовольчих товарних груп перетворюється на імпортозалежну державу. Продукція вітчизняного виробника втратила свою конкурентоздатність на світовому ринку і поступово втрачає позиції на внутрішньому сегменті.

Світовий досвід довів, що стійке економічне зростання за умов глобальної конкуренції можливо забезпечити лише на інноваційній основі, шляхом застосування ресурсощадних засобів виробництва та прогресивної технології. Однак сьогодні в сільському господарстві України зосереджено

менше 2% основних засобів, а їх частка постійно знижується. Рівень забезпеченості галузі технікою для проведення польових робіт становить 48-66%, 80% якої – застаріла і потребує негайної заміни. Через технічні негаразди близько 25% техніки не використовується. Розв'язання зазначених проблем має стати пріоритетним завданням держави в аграрній сфері. Виняткове значення для розширення аграрного виробництва набуває проблема інвестиційного забезпечення сільського господарства з усіх можливих джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Завдяки своїй актуальності, питання залучення та використання інвестицій в аграрній сфері перебувають у центрі уваги багатьох українських практиків і науковців. Теоретичні та практичні його аспекти розкрито у працях П. Гайдуцького, В. Гейця, М. Дем'яненка, В. Завгороднього, П. Саблука, В. Юр-Вісник Сумського національного аграрного університету

чишина та інших. Та, незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, зазначимо, що деякі питання залишаються недостатньо вивченими і потребують подальшого наукового осмислення. Науковцям так і не вдалося дійти до спільної думки щодо перспектив інвестиційного процесу в аграрному секторі за нестабільних економічних і політичних умов та ролі у цьому процесі держави. Зазначене формує актуальність теми дослідження, визначає його зміст та мету.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення й аналіз сучасних проблем інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки, визначення перспективних напрямів підвищення інвестиційної активності в умовах нестабільної економіки України.

Виклад основного матеріалу. Вихід сільського господарства з кризи залежить від реалізації комплексу заходів інноваційно-інвестиційного характеру. Проте сільське господарство України, незважаючи на свою пріоритетність та могутній потенціал, не надто приваблює

інвестора – частка інвестицій в основний капітал галузі не перевищує 7,5% загального обсягу інвестування вітчизняної економіки і становить 20,1 млрд. грн. [1] при потребі 300 млрд. грн. [2, с. 79].

Дослідники наголошують на критичності ситуації, говорять про появу інвестиційної небезпеки. Вони твердять, що недотримання граничної норми інвестування, не дозволяє: відтворювати науково-технічний потенціал; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність вітчизняного виробника на внутрішньому і зовнішньому ринках; гарантувати зростання виробництва; зберігати і відновлювати природні ресурси; утримувати на безпечному рівні екологічні параметри. Вагомим критерієм інвестиційної безпеки галузі, є відношення обсягу інвестицій в основний капітал до валової доданої вартості. Граничне значення цього показника, за підрахунками учених, становить 25% [3; 4, с. 46]. Впродовж 2001-2012 рр. даний показник «нормальну» позначку досягнув лише в 2008 р. (таблиця 1).

Таблиця 1

Інвестиційна безпека сільського господарства України в 2001-2012 рр.

Роки	Інвестиції в основний капітал сільського господарства, млн. грн.	Валова додана вартість сільського господарства (ВДВ), млн. грн.	Вартість основних засобів, млн. грн.	Питома вага інвестицій у валовій доданій вартості, %
2001	1552,0	29421	93392	5,276
2002	1854,0	29418	86192	6,302
2003	2054,0	29059	76995	7,068
2004	3277,7	37258	74362	8,797
2005	4904,4	40542	74880	12,097
2006	7190,1	41006	75511	17,534
2007	9337,9	47417	78978	19,693
2008	16682,1	65148	95880	25,606
2009	9294,9	65758	103187	14,135
2010	12105,9	82641	113388	14,649
2011	17980,9	110564	120668	16,263
2012	20092,0	111748	137640	17,980

Низький рівень інвестиційної безпеки сільського господарства України в значній мірі обумовлюється обмеженістю доступу вітчизняних підприємств до зовнішніх фінансів, відсутністю власних коштів та байдужістю держави до проблем галузі.

На тлі загострення світової продовольчої кризи увага урядів розвинених країн сфокусована на аграрному секторі. В ЄС на розвиток галузі щорічно виділяється 37% бюджету (близько 43 млрд. дол) [5, с. 317]. Уряд України постійно декларував як про пряму так і опосередковану підтримку цієї сфери, яка за його словами, надавала-

ся у вигляді кредитних і податкових пільг, цінового регулювання, але її дієвості підприємства не відчули. На реальну підтримку могла розраховувати хіба що обмежена група осіб, інтереси яких і любіювала влада. В більш-менш сприятливому 2013 р. обсяги прямої бюджетної підтримки галузі скоротилася в 2,4 рази та становила 847 млн. грн., і це при тому, що її ВДВ у зазначений період переросла позначку в 250 млрд. грн., а обсяги надходжень податків і зборів до Зведеного бюджету від сільськогосподарських підприємств сягнули 47 млрд. грн. (рис. 1).

Рис. 1. Співставлення прямої державної підтримки сільського господарства України з обсягами надходження коштів від підприємств галузі до Зведеного бюджету, млн. грн.*

* Сформовано за даними [6; 7, с. 40; 8; 9]

У попередні періоди найбільш дієвою формою підтримки багатoproфільних товаровиробників була фінансова підтримка через механізм здефінансування вартості кредитів, однак в бюджеті 2013 р. коштів на зазначені цілі виділено не було [7, с. 41]. Окрім того, проведені нами дослідження засвідчили, що й в минулі роки, коли така підтримка виділялась, доступ до неї здебільшого мали великі комбіновані структури.

Відсутність гарантій та специфіка аграрної сфери сформували її низьку привабливість для банків. Якщо у розвинених країнах банківські кредити формують до 70% обігових коштів підприємств, то в Україні – не більше 20 [10; 11]. Понад 72% цієї суми надається на короткий термін та під непомерний відсоток (процентна ставка за позиками підприємств аграрного сектору коливається в межах 20-22% річних) [12; 13; 14], що не дає змоги розвиватися, а лише покриває поточні потреби суб'єктів господарювання. Експерти встановили, що на інвестиційні цілі використовуються не більше 5% кредитних ресурсів аграріїв [15].

Не вельми привабливою аграрна сфера виглядає й в очах іноземних інвесторів. Вони твердять про бажання інвестувати в галузь, але не роблять цього через низку бюрократичних перепон та правових колізій. Інвестиційні настрої іноземців формують різноманітні рейтингові дослідження, які формують негативне сприйняття України. Найсерйознішими перепонами для залучення іноземних інвестицій в аграрну сферу України визнано [16., с. 64]: нестабільну політичну ситуацію, обтяжливу податкову політику, складну дозвільну систему, корумпованість працівників владних структур тощо.

Проаналізувавши обсяги надходження прямих іноземних інвестицій в аграрну сферу вітчизняної економіки, ми виявили позитивні зміни (таблиця 2), які відбулися попри наявність багатьох нерозв'язаних проблем. Така ситуація в значній мірі обумовлюється активним поширенням на теренах держави холдингових формувань, які місцем своєї реєстрації частіше всього мають різні офшорні зони.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції в сільському господарстві України у 2002-2013 рр.*

Роки	Прямі іноземні інвестиції в Україну		Прямі іноземні інвестиції в сільське господарство		Питома вага сільського господарства в загальному обсязі інвестування, %
	млн. дол. США	динаміка, % до попереднього року	млн. дол. США	динаміка, % до попереднього року	
2001	4555,3	-	86,8		1,91
2002	5471,8	120,1	113,2	130,4	2,07
2003	6794,4	124,2	206,0	182,0	3,03
2004	9047,0	133,2	224,0	108,7	2,48
2005	16890,0	186,7	309,6	138,2	1,83
2006	21607,3	127,9	404,3	130,6	1,87
2007	29542,7	136,7	557,3	137,8	1,89
2008	35616,4	120,6	813,3	145,9	2,28
2009	40026,8	112,4	871,4	107,1	2,18
2010	44806,0	111,9	838,7	96,2	1,87
2011	50333,9	112,3	692,0	82,5	1,37
2012	54462,4	108,2	800,7	115,7	1,47

* Обчислено за даними [17, с. 21-23; 18, с. 23]

Для того, щоб забезпечити позитивні сподівання щодо іноземних інвестицій та більш повно використати потенціал аграрного сектору, українському Уряду необхідно було б звернути увагу на ті проблемні аспекти, що є визначальними у формуванні інвестиційного клімату. Водночас держава має зосередитися на реалізації внутрішнього потенціалу підприємств.

На теперішньому етапі власні кошти підприємств переважають у структурі джерел інвестицій в основний капітал сільського господарства (на їх питому вагу припадає близько 70% сукупного обсягу інвестиційних ресурсів), але можливості цього джерела обмежені.

Ліва частина підприємств України намагається забезпечити свою потребу в капіталі за рахунок прибутку, однак зробити це можуть лише крупні аграрні структури, що пов'язані у своїй діяльності з відповідними фінансово-промисловими групами. Для більшості суб'єктів галузі обсяги

прибутків є недостатніми не лише для модернізації виробництва, але й для подальшої життєдіяльності. Окрім того, можливість розв'язання проблеми стримує зростаючий диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію в Україні. Науковцями було встановлено, що за період з 1991 по 2010 рр. загальне зростання цін на матеріально-технічні засоби для сільськогосподарського виробництва у 7 раз перевищило зростання цін на сільськогосподарську продукцію [19, с. 102]. Такі цінові диспропорції знижують купівельну спроможність агроформувань і зменшують ємність ринку сільгосптехніки. Внаслідок порушення цінового паритету тільки з 1991 по 2000 р. підприємства втратили понад 57 млрд. грн. [20], а їх купівельна спроможність дозволила витрачати на придбання техніки лише 5-7 млрд. грн. в рік, що покриває потребу в ній на 15-20% [21, с. 106].

Іншим важливим засобом фінансування ін-

вестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств з власних джерел є амортизація. У деяких постіндустріальних країнах на питому вагу цього джерела припадає 70-75% валових капітальних вкладень [22; 23, с. 64], що в значній мірі завдячує застосуванню прискорених методів нарахування амортизаційних відрахувань. В аграрному секторі України амортизаційні відрахування становлять лише 7-8% суми зносу основних засобів, а введення в дію нових основних засобів не перевищує 11% цієї суми [24]. Відсутність в державі дієвого контролю за цільовим використанням коштів амортизаційних фондів приводить до їх

«проїдання» та провокує подальший занепад матеріально-технічної бази аграрної сфери. До 2005 р. сума амортизаційних відрахувань підприємств сільського господарства перевищувала сукупні обсяги інвестиційних вкладень в галузь. Однак, починаючи з 2006 р. ситуація дещо помінялася. Можна помітити, що не всі кошти амортизаційних фондів використовуються в інвестиційних цілях. У 2012 р. їх питома вага у структурі інвестицій перевищила 61% (рис. 2), тоді як відомо, що в Україні за рахунок амортизації фінансується лише 20-30% інвестицій [25, с. 8].

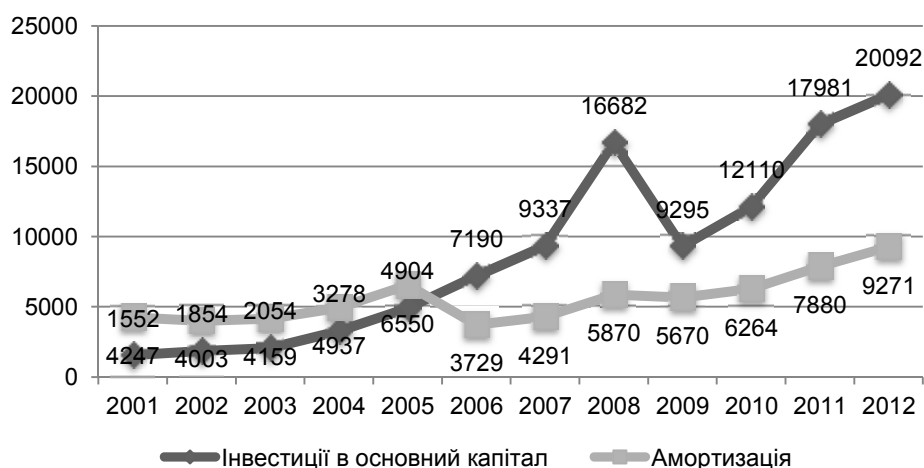

Рис. 2. Співставлення інвестицій в основний капітал в сільське господарство з обсягами амортизаційних відрахувань, млн. грн.*

* Побудовано за даними [26, с. 3.; 27, с. 215-251]

Фінансування інвестицій в основний капітал власними силами підприємств у розвинених країнах в значній мірі забезпечується шляхом випуску цінних паперів. Більшість великих аграрних компаній України прагне залучити капітал шляхом IPO, приватного розміщення акцій, чи залучення стратегічного інвестора [28]. Однак через труднощі на фінансових ринках багато з них відкладає вихід на біржі, хоча для деяких цей спосіб залучення капіталу залишився найбільш привабливим у довгостроковій перспективі, чого не можна сказати про невеликі сільськогосподарські підприємства, які не є привабливими для інвесторів. Основними проблемами виходу українських аграрних структур на IPO є: непрозорість структури власності на землю; відсутність ефективної системи страхування ризиків; нестабільність грошових потоків і відсутність стратегій розвитку компаній тощо. Ми вважаємо, що розв'язання зазначених проблем відкриє широкі перспективи для галузі, і це питання стоїть перед державою.

Держава не повинна стримувати розвиток надмірним регулюванням, а стимулювати його. Пріоритетне значення у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки має:

- стабілізація політичної ситуації в країні;
- удосконалення податкового, земельного,

митного, корпоративного законодавства та спеціального законодавства, що регулює відносини при здійсненні інвестування;

- переформатування структури Держпарату;
- боротьба з корупцією;
- реформування земельних відносин і запровадження повноцінного ринку землі;
- розвиток ринкової інфраструктури, зокрема, індустрії прямого інвестування та венчурного капіталу;
- забезпечення цільового спрямування коштів, виділених на розвиток аграрного сектору;
- захист інтересів сільськогосподарських виробників на внутрішніх і зовнішніх ринках;
- подолання цінових диспропорцій на аграрному ринку та ринку сільськогосподарської техніки тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Забезпечити економічне відродження аграрного сектора вітчизняної неможливо без прогресивної техніко-технологічної бази та достатнього обсягу інвестиційних надходжень на її оновлення. Вагомими причинами порівняно невеликих обсягів інвестицій в підприємства аграрної сфери є відсутність сприятливого середовища та обґрунтованої концепції економічного розвитку галузі. Розв'язання зазначених проблем повинна

взяти на себе держава. Державна політика в аграрній сфері має опиратися на нові підходи у прийнятті рішень щодо оптимальних умов для суттєвого збільшення соціального, інвестиційного і виробничого потенціалу. Досягти забезпечення поставленої мети держава може за допомогою

низки методів економічного, організаційного та правового характеру, котрі б реалізувалися нею у складі загальної економічної реформи. У пошуку та поєднанні цих методів полягають перспективи подальших досліджень в зазначеному напрямку.

Список використаної літератури:

1. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/iokved/iokved_u/arh_iok2011_u.html.
2. Іванишин В.В. Розвиток та функціонування ринку технічних засобів для сільського господарства України / В.В. Іванишин // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 78-82.
3. Кудрявцев В.М. Система індикаторів оцінки інвестиційної безпеки транспортної галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/279.pdf>
4. Лакіш С. М. Урахування критеріїв національної безпеки при залученні прямих іноземних інвестицій С.М. Лакіш // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: Науковий збірник. – Івано-Франківськ, ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – Вип. IV. – Т. 1. – С. 44-51.
5. Данкевич В.Є. Джерела фінансування розвитку високотоварного виробництва в сільському господарстві // Вісник ЖНАЕУ (економічні науки). – 2011. – № 1(28), т 2. – С.312–321.
6. Бойко І. Руйнівна тенденція / І. Бойко // Сільські вісті, 16 січня 2014 року, №5 (19052).
7. Ведення аграрного бізнесу в Україні – 2013. – К., 2013. – 94 с., с. 40
8. Панорама аграрного сектора України 2010. – К., 2011. – 85 с., с. 10.
9. Частка агропромислового комплексу у ВВП України торік становила 11 відсотків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2013_06_05/CHastka-agrokompleksu-u-VVP-Ukra-ni-tor-k-stanovila-11-v-dsotk-v-Prisjazhnjuk/
10. Довідник банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
11. Пугачов М.І. Фінансові чинники розвитку аграрного сектору України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://amdi.org.ua/docs/RT20130419/1Pugachov.pdf>
12. Іванець І.В. Сучасний стан та оцінка кредитування сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1667>.
13. Магальс І. Процентні ставки за кредитами для аграріїв знижуються [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/agrarnijsouzukraieni/poradi-urista/procentnistavkizakreditamidlaagrariievznizuutsa>.
14. Стан кредитування підприємств АПК у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://170820.minagro.web.hosting-test.net/page/?n=13518>
15. Болєщук Б. Сільське господарство – це стратегічна галузь, від якої залежить безпека держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zz.te.ua/volodymyr-boljeschuk-silke-hospodarstvo-tse-stratehichna-haluz-vid-yakoji-zalezhyt-bezpeka-derzhavy/>
16. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітанню – К.: Фонд «Ефективне управління», 2013. – 232 с.
17. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності: Статистичний збірник. – К., 2010. – 62 с.
18. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності: Статистичний збірник. – К., 2013. – 65 с.
19. Фіщук Н.Ю. Деякі аспекти розвитку фермерських господарств Вінниччини в умовах трансформаційної економіки / Н.Ю. Фіщук, Б.П. Фіщук // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Сільськогосподарські науки. – Випуск 12(52). – 2011. – С. 98-103.
20. Шульга О.А. Диспаритет цін і напрями його послаблення в контексті цінового регулювання в аграрному секторі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aprer/2009_5_2/31.pdf
21. Вітвицька О.Д. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / О.Д. Вітвицька, М.С. Доценко // Економіка АПК. – 2010. – №10. – С. 103-108.
22. Катан Л.І. Інвестиційне фінансування розширеного відтворення матеріально-технічної бази підприємств аграрної сфери економіки / Л.І. Катан, Я.В. Колеснік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/127.pdf>.
23. Юхновський І. Джерела формування інвестиційного потенціалу економіки України / І. Юхновський // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 4(29). – С. 61–67.
24. Сіра Е. Інвестиції в основний капітал: джерела фінансування та ефективність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2412>
25. Збарський В.К. Особливості стимулювання процесів інвестування в агропромислому комплексі / В.К. Збарський // Інноваційна економіка. – 2012. – №8(34). – С. 8-11.

26. Баланс основних засобів України за 2012 рік: Статистичний збірник. – К., 2013. – 23 с.
27. Основні засоби України за 2000-2010 роки: Статистичний збірник. – К., 2012. – 293 с.
28. Мельник М. Акції на публіку / М. Мельник, І. Предко // Агробізнес Сьогодні. – лютий, 2012. – №3(226).

Коваль Л.М. Инвестиционный процесс в аграрном секторе Украины: проблемы современности и перспективы.

Осуществлена оценка состояния материально-технической базы аграрного сектора экономики Украины. Определены источники и возможности финансового обеспечения воспроизводства основных средств и участие в этом процессе государства. Установлены факторы, влияющие на объем инвестиционных поступлений в отрасль и намечены перспективные направления повышения инвестиционной активности в условиях нестабильной экономики Украины.

Ключевые слова: аграрный сектор, технико-технологическая база производства, инвестиции, источники инвестиций, факторы инвестиционной среды, государственное управление.

Koval L. Investment process in the agricultural sector of Ukraine: problems and prospects of modernity.

The estimation of the material and technical base of the agricultural sector of Ukraine. Detected sources and possibilities of financial provision reproduction of fixed assets and participate in the process state. The factors that affect the amount of investment income in the sector and outline promising directions for increasing investment activity in Ukraine unstable economy.

Key words: agriculture, technical and technological base of production, investment, investment sources, factors of investment environment, governance.

Дата надходження до редакції: 12.03.2015

Рецензент: д.е.н., професор Мішенін Є.В.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

УДК339.92:338.439:631(477)

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ АГРОПОРОДОВОЛЬЧОЮ ПРОДУКЦІЄЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Н. В. Кривенко, к.е.н., с.н.с., ННЦ «Інститут аграрної економіки», докторант

Враховуючи зростаюче значення міжнародної економічної інтеграції, членство у СОТ, аналіз зовнішньої торгівлі продукцією АПК, географічної та товарної структури, перспективи інтеграції, нами проведено дослідження щодо стану зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС в контексті міжнародної інтеграції. ЄС залишається значним торговельним партнером України протягом багатьох років, але у товарній структурі експорту переважає продукція рослинництва, а обсяги продукції тваринництва - незначні. Це вимагає підвищення якості останньої, чому можуть сприяти створення спільних підприємств, гармонізація національних стандартів з європейськими та ін. Доцільним є зростання обсягів продажу продукції переробної промисловості, оскільки її питома вага як у загальному експорті, так і безпосередньо спрямованому до ЄС є меншою ніж - по продукції рослинництва, жирах та олії. Україна має утримувати свої позиції на ринках країн СНД, де вже має постійного споживача протягом багатьох років.

Ключові слова: експорт, імпорт, інтеграційні угруповання, лібералізація, продукція АПК, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Швидке зростання кількості інтеграційних угруповань свідчить про вагоме значення міжнародної економічної інтеграції. Найбільшого розвитку на сьогодні досягли такі об'єднання як – ЄС, НАФТА та МЕРКОСУР, хоча відомо, що інтегруються і країни Азії та Африки. Економічні переваги, які отримують від членства у таких організаціях, стимулюють до об'єднання й інші країни. Але слід враховувати їх рівень економічного розвитку, етап міжнародної регіональної інтеграції угруповання (зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз) до якого намагається приєднатись певна країна тощо. Україна також прагне отримати вигоди від участі та розвитку торговельних відносин з інтеграційними угрупованнями, зокрема ОЧЕС, ГУАМ, СНД, ЄС та іншими. При цьому вагоме значення належить аграрному сектору, оскільки він не лише забезпечує внутрішній ринок продуктами харчування, але експорт по окремих видах агропродовольчої продукції займає перші позиції на світовому ринку, має значний потенціал щодо їх диверсифікації, але це потребує застосування відповідних економічних інструментів. В сучасних умовах все актуальнішим стає питання можливих економічних наслідків для аграрного сектору України від інтеграції з ЄС.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Питаннями розвитку міжнародної економічної інтеграції займались зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема М. Алле, Б. Баласа, В. Рьопке, Ю. Шишков, а також О. Білорус, В.Власов, Т.Зінчук, С.Кваша, Л.Михайлова, К.Прокопенко, А. Філіпенко, В. Чужиков, О. Шнирков, О.Шубравська та ін. Існує необхідність поглиблювати дослідження щодо наслідків створення інтеграційних угруповань для аграрного сектору, що зумовлено змінами у географічній струк-

турі експорту, підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС тощо.

Мета статті. Проаналізувати стан зовнішньої торгівлі аграрною продукцією між Україною та ЄС, визначити можливі наслідки для аграрного сектору України за умови створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Результати дослідження. Для ХХ ст. характерним є розвиток міжнародної економічної інтеграції, адже і П. Самуельсон стверджував, що однією з найбільш видатних міжнародних подій століття було створення Європейського "спільного ринку" [1, с. 307]. Варто зауважити, що створення інтеграційних угруповань характерне для країн різних континентів і рівнів розвитку. Зростання їх значення і впливу сприяли поглибленню відповідних досліджень і утворенню наукових шкіл. Так, Федоришин Н.Ю. зазначає, що теоретичні основи аналізу міжнародних інтеграційних процесів закладені уже в дослідженнях А.Сміта, Д.Рікардо, Дж.Р.МакКуллоха, Ф.Ліста, В.Рошера, П.Грегори, які розглядали проблематику митних союзів. Хоча вважається, що теорію митних союзів розробив Дж. Вайнер. Так, вчений аналізує уже три школи сучасної економічної думки щодо економічної інтеграції, а саме - ринкову, ринково-інституціональну та структурну (структуралістську) [2]. Розвиток теорій, створення наукових шкіл та розробка методичних підходів щодо визначення ефектів міжнародної інтеграції свідчать про її вагоме значення для економічного розвитку країн. Тому Україна і намагається поглибити зовнішньоекономічні відносини з інтеграційними угрупованнями, зокрема ЄС. До аналогічних причин можна віднести і розвиток зовнішньої торгівлі в межах угруповання, і наявність нових технологій, і залучення іноземних інвестицій і ін. Вступ до СОТ (2008 р.) дозволив більше сподіватись на таку інтеграцію, при цьому передбачається створення

зони вільної торгівлі(ЗВТ) з ЄС. Однак слід врахувати усі можливі, як позитивні, так і негативні наслідки для економіки України.Щодо переваг створення поглибленої ЗВТ, то це: поліпшення структури експорту та сальдо платіжного балансу України; покращення розвитку експортоорієнтованих галузей,збільшення надходження іноземних інвестицій, доступ до передових технологій, пришвидшення подолання негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи [3,с. 222].

Досить вразливим залишається аграрний сектор України. Важливо, що на початкових етапах інтеграції європейських країн, при лібералізації торгівлі, сільськогосподарські продукти не були охоплені відповідною угодою [1, с. 307].

Щоб передбачити можливі наслідки інтеграції України і ЄС розглянемо географічну структуру експорту по окремих видах агропродовольчої продукції України (табл. 1).

Таблиця 1

Питома вага експорту продукції АПК України у окремі регіони світу, 2014 р., %

Види продукції	Європа	Азія	Африка	СНД
Зернові	28,3	42,7	28,3	0,4
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	4,2	53,4	2,9	36,5
Овочі та деякі коренеплоди та клубнеплоди	16,9	38,6	5,3	39,2
Продукти переробки овочів, плодів, горіхів	50,3	2,0	0,02	47,1
Їстівні плоди та горіхи, цитрусові	40,0	21,3	0,2	38,5
Насіння і плоди олійних культур	53,5	38,7	6,3	1,5
Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції	18,8	68,9	10,0	2,0
М'ясо великої рогатої худоби, свіже або охолоджене:	0,01	0,03	0,001	99,95
М'ясо великої рогатої худоби, морожене	0,01	1,8		98,2
М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці	9,7	37,3	4,8	48,2
Молоко та вершки, незгущені та без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин	0,2	12,7	0,9	86,1
Молоко та вершки, згущені та з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин	0,9	36,1	16,6	45,2
Масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти	0,004	8,1	0,1	90,1
Сири всіх видів і кисломолочний сир	0,01	1,8	0,001	97,9

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

З наведених даних видно, що вивезення здійснюється переважно до країн СНД, Європи та Азії. До Європи експортують значну частку зернових; продуктів переробки овочів, плодів, горіхів; їстівних плодів та горіхів, цитрусових; насіння і плодів олійних культур; олії соняшникової, сафлорові або бавовняної та їх фракцій; овочів та деяких коренеплодів і клубне плодів. При цьому лише по останній групі питома вага до країн Європи нижча ніж до СНД. А стосовно м'яса та молока, то експорт практично повністю спрямований до останнього угруповання, незначна частка припадає на країни Азії та Африки. Варто зазначити, що по м'ясу та їстівним субпродуктам свійської птиці географічна структура експорту диверсифікованіша - 9,7% спрямовано до ЄС, 37,3 – Азії, 4,8 – Африки, 48,2 – СНД. По молочній продукції експорт до ЄС теж незначний. Отже, при зменшенні торговельних бар'єрів можливим є зростання експорту продукції рослинництва до ЄС, що може сприяти підвищенню доходів її виробників, збільшенню кількості робочих місць. Проте, вітчизняна м'ясо-молочна продукція не є конкурентоспроможною на європейському ринку, тому різке збільшення експорту не передбачається за існуючих умов. Крім того, конкурентоспроможна європейська продукція може загрожувати вітчизняному виробнику і знизити попит, тобто зменшити його прибутки. Проте вигоди отримає споживач в разі надходження дешевшої та якіснішої продукції. Тому внутрішньому виробнику

необхідно підвищувати якість щоб посилити позиції на внутрішньому ринку та збільшувати експорт, але не втрачати ємний ринок СНД. Якщо українська продукція стане конкурентоспроможною на ринку ЄС, то користуватиметься попитом і на ринках інших розвинутих країн. Вважаємо, що така ситуація може призвести до створення спільних підприємств, залучення іноземних інвестицій та прискорення гармонізації стандартів якості відповідно до європейських. Експорт до ЄС є суттєвим, хоча питома вага по окремих видах продукції є порівняно невисокою. Але значно вищими є її значення щодо імпорту, по деяким продуктах його частка складала навіть більше половини загального імпорту. У 2014 р. з цього інтеграційного угруповання ввозили понад 50 % овочів та деяких коренеплодів та клубнеплодів, 90% м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці, понад 34% - зернових.

Слід врахувати, що експорт агропродовольчої продукції ЄС зростає. Так, наприклад з 2005 по 2012 р. експорт зернових збільшився у 2,3 рази; фруктів та овочів – 1,5; м'яса птиці – 1,8; свіжого молока - 1,6; цукру і меду -1,5 раз відповідно. За поодинокими виключеннями, зростання експорту було поступовим і стабільним (рис.1). Варто зазначити, що вартість експорту овочів та фруктів є значною і перевищує окремо вартість наведених вище продуктів (рис.2). Тобто угруповання є значним експортером, тому збільшення і диверсифікація експорту на його ринку можлива лише за висо-

кої якості.

Розрахунок індексу виявлених порівняльних переваг (за даними ФАО [4]) показує, що

Україна спеціалізується на експорті зернових, зокрема пшениці, кукурудзи, насінні соняшнику.

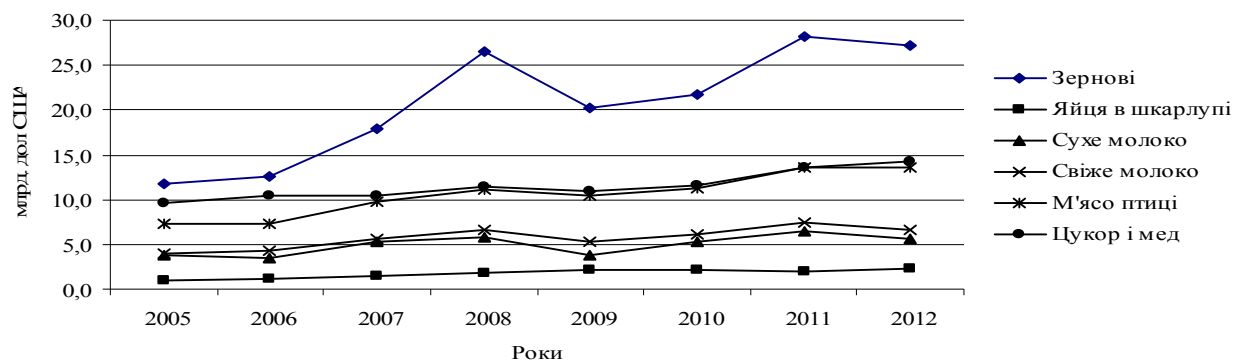

Рис. 1. Експорт окремих видів агропродовольчої продукції ЄС, 2005-2012 рр. (млн. дол. США)
Джерело: дослідження автора на основі даних ФАО

Вагоме значення має також і експорт соняшникової олії, яку імпортували і країни-члени ЄС, зокрема у 2014 р. Естонія, Франція, Німеччи-

на, Греція, Угорщина, Італія, Литва, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія, Швеція, Великобританія та інші країни.

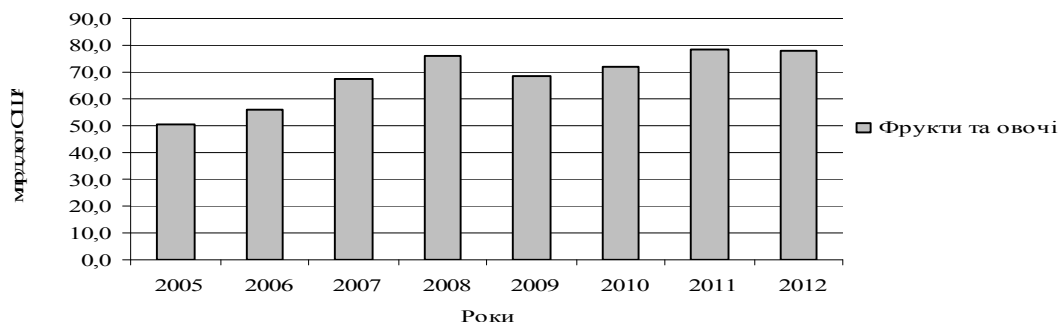

Рис.2. Експорт фруктів та овочів ЄС, 2005-2012 рр.
Джерело: дослідження автора на основі даних ФАО

Хоча є сумніви стосовно достатньої конкурентоспроможності вітчизняної продукції на ринку ЄС, невідповідності стандартів якості та ін. Дійсно, це є важливим питанням і вимагає вирішення за державної підтримки. Недарма О.В.Шубравська та К.О.Прокопенко зазначають, що при співпраці України з ЄС в аграрній сфері "найперспективнішою бачиться діяльність із забезпечення підвищення якості та інноваційності вітчизняної сільськогосподарської та продовольчої продукції" [5,с.72]. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції, та зростанню попиту на неї як на внутрішньому, так і світовому ринку. При цьому особливе значення надається лібералізації умов зовнішньої торгівлі. Доцільно зауважити, що частка імпорту у фонді споживання України є порівняно невисокою. У 2013 р. вона становила по молоку і молочних продуктах - 5,5%, яйцях (включаючи яйцепродукти) - 0,6; овочах і баштанних продовольчих культурах - 3,2%. Виключення складають плоди, ягоди і виноград (45,8%). В даному випадку слід враховувати імпорт продукції, яку не вирощують

в Україні та імпорт зимою.

Вразі створення зони вільної торгівлі передбачається збільшення вітчизняного експорту внаслідок зменшення мит ЄС, але при цьому слід врахувати і технічні бар'єри, тому необхідно підвищувати якість агропродовольчої продукції. Це можливо, що видно з наявності експорту соняшникової олії до ЄС, а також - США, Австралія та інших країн. Разом з тим, на думку багатьох дослідників, зростання імпорту в разі лібералізації торгівлі складає суттєво небезпеку для вітчизняного товаровиробника. Проте застосування інновацій, нових технологій можуть сприяти зниженню собівартості вітчизняної продукції, що має мати позитивні наслідки як для споживача, та і для виробника, а також збільшенню її експорту. У разі зменшення мит передбачається зменшення надходжень до державного бюджету, проте якщо обсяг торгівлі буде значним, то вони зростуть внаслідок надходження ПДВ.

Україна вдалась до суттєвих заходів лібералізації ще при вступі до СОТ, зокрема зобов'язалась знизити середній тариф на продук-

цію сільського господарства з 13,84 % до 10,66 %. Щодо регулювання надходження імпорту, то також постали ряд обмежень, зокрема захист національного виробника імпортними квотами, мінімальними імпортними цінами, заборонами на імпорт м'яса ВРХ. Україна після вступу до СОТ зобов'язалась: використовувати мито у адвалерному начисленні, тобто стягувати його у відсотках до митної вартості, а також як бази для розробки власних стандартів, технічних регламентів і процедур оцінки відповідності, надавати перевагу міжнародним стандартам, регламентам та рекомендаціям над регіональними стандартами і стандартами інших країн [6, с.36-37]. Т.О. Осташко зазначає, що збільшення сільськогосподарського експорту до ЄС можливе за рахунок використання тарифних квот лише якщо вітчизняні експортери зможуть задовольнити вимоги ЄС щодо безпечності та стандартів якості продукції і відповідно сертифікувати продукцію для експорту у це угруповання. У межах своїх річних тарифних квот ЄС має виділити Україні визначені обсяги для ввезення з нульовим тарифом по окремих видах продукції [7, с.107, 109]. Так, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС наведемо індикативну сукупність тарифних квот для імпорту в ЄС по окремих групах продукції АПК, зокрема, по яловичині – 12 тис. т; м'ясу баранини – 1,5 тис. т із доведенням до 2,25 тис. т протягом 5 років; молоку, вершках, згущеному молоці, йогуртах – з 8 до 10,0 тис. т протягом 5 років; сухому молоку - з 1,5 до 5 тис. т; вершковою маслу та молочних пастах – з 1,5 до 3 тис. т; меду - з 5 до 6 тис. т; часнику - 0,5 тис.т; пшениці м'якої, пшеничному борошні та гранулах – з 950 тис. т до 1 млн. т., ячменю, ячмінному борошну та гранулах - з 250 до 350 тис. т; кукурудзі, кукурудзяному борошну та гранулах - з 400 до 650, крохмалю 10 тис.т, солоду та пшеничній клейковині - 7 тис. т та ін., а щодо імпорту в Україну, то, наприклад, по цукру – з 30 до 40 тис. т протягом 5 років. В Угоді також представлено тарифний графік України та ЄС [8]. Тому передбачається можливість збільшення вивезення експортоорієнтованої вітчизняної продукції (зокрема зернових, насіння соняшнику) до ЄС. Доцільно звернути увагу, що члени ЄС активно торгують в межах угруповання, сприяючи поглибленню економічної інтеграції [9, с.60]. Варто зазначити, що Україна вже вдалась до суттєвих заходів лібералізації, і європейський виробник вже займає част-

ку на вітчизняному ринку агропродовольчої продукції. Разом з тим, необхідно врахувати досвід інших країн, які підписали Угоду про ЗВТ з ЄС, зокрема Чилі. Наприклад, частка товарних ліній, що підлягають негайній лібералізації, в загальній структурі Чилі втричі більша ніж в ЄС; основні групи важливих продуктів для аграрного сектору ЄС виключені з режиму лібералізації; ЄС зберігає специфічне мито; при імпорті понад встановлену квоту застосовуються підвищені митні ставки або продукція виключається з режиму лібералізації та ін. [10, с.136-138]. Хоча створення ЗВТ передбачає лібералізацію торгівлі, слід врахувати, що український споживач не менше керується показником якості ніж ціни, тому внутрішньому товаровиробнику в першу чергу слід підвищувати саме якість продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З проведеного дослідження видно, що питома вага експорту по окремих видах продукції АПК до ЄС є вагомою, зокрема зернових, насінні та плодах олійних культур й іншої продукції рослинництва, але даний показник є незначним щодо продукції тваринництва. Аналіз товарної структури експорту дозволив обґрунтувати необхідність гармонізації вітчизняних стандартів з європейськими, зокрема по м'ясу, оскільки практично весь експорт спрямовано до країни СНД. Крім того, потрібно утримати свої позиції на ринках країн СНД, де вітчизняна продукція вже має постійного споживача і поширювати їх на ринок ЄС, підвищуючи якість продукції. Враховуючи проведений аналіз і подальшу лібералізацію зовнішньої торгівлі у випадку створення зони вільної торгівлі український експорт може зрости, але для цього потрібно підвищувати якість продукції та шукати нові шляхи виходу на ринок ЄС, на що мають бути спрямовані подальші дослідження. Крім того, особливе значення варто надати питанням залучення іноземних інвестицій, удосконалення маркетингової діяльності, впливу змін у інших галузях на зовнішню торгівлю агропродовольчою продукцією та ін. У разі виконання умов Угоди та сприятливих зовнішніх факторів передбачається, що створення ЗВТ з ЄС принесе Україні додаткові інвестиції, сприяє пришвидшенню гармонізації вітчизняних стандартів якості з європейськими, зумовить збільшення експорту продукції АПК на ринки розвинених країн, але за умови врахування наведених вище застережень.

Список використаної літератури:

1. Самуельсон П. Экономика/ П. Самуэльсон– М.: НПО "АЛГОН" "МАШИНОСТРОЕНИЕ", Т. II. 1997. – 415 с.
2. Федоришин Н.Ю. Теоретичні моделі міжнародної економічної інтеграції та їх адаптивність до умов перехідної економіки / Н.Ю. Федоришин: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/fedor/stat/11.pdf>
3. Бабанін О.С. Проблеми і перспективи формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС /

О.С. Бабанін // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №4(13). – С. 219-224: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2009_4/29.pdf

4. FAOSTAT: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/535/default.aspx>

5. Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Інтеграційні перспективи України: переваги і ризики для аграрного сектору / О.В.Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка України. – 2014. - №1. – С.63-73.

6. Осташко Т.О., Волощенко Л.Ю., Ленінова Г.В. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ / Т.О. Осташко, Л.Ю. Волощенко, Г.В.Ленінова; відпов. ред. В.О.Точилін; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2010. – 208 с.

7. Осташко Т.О. Ринки сільськогосподарських товарів під впливом очікуваних змін торговельних режимів / Т.О. Осташко // Економіка і прогнозування. – 2013. - №3. – С. 105- 115.

8. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf

9. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України: стан та тенденції / [Кваша С.М., Влагов В.І., Кривенко Н.В. та ін.]; за ред. С.М.Кваші. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2013. – 80 с.

10. Киризьок С.В. Тарифний захист ринку агропродовольчої продукції в зоні вільної торгівлі ЄС-Чилі / С.В. Киризьок // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 133-139.

Кривенко Н.В. Внешняя торговля агропродовольственной продукцией между Украиной и ЕС в условия международной интеграции

Учитывая растущее значение международной экономической интеграции, вступление в ВТО, анализ ее внешней торговли продукцией АПК, в частности ее географической и товарной структуры, перспективы интеграции, нами осуществлялись исследование относительно состояния внешней торговли между Украиной и ЕС в условиях международной интеграции. ЕС остается значительным торговым партнером Украины по продукции АПК на протяжении многих лет, однако в товарной структуре экспорта преобладает продукция растениеводства, а объемы - животноводства незначительны. Это требует повышения качества последнего, чему также может способствовать создание совместных предприятий, а также большое значение следует придать гармонизации национальных стандартов с европейскими. Целесообразно увеличить объемы продаж продукции перерабатывающей промышленности, поскольку ее удельный вес как в общем экспорте, так и в ЕС меньше чем по продукции растениеводства, жирах и маслах. При этом Украина должна удерживать свои позиции на рынках стран СНГ, где уже имеет постоянного потребителя в течение многих лет.

Ключевые слова: экспорт, импорт, интеграционные группировки, конкурентоспособность, пошлина, либерализация, продукция АПК

Kryvenko N.V. Foreign trade of agri-food products between Ukraine and EU in conditions of international integration

Taking into account the growing importance of international economic integration, entry to the WTO, analysis of foreign trade of Ukraine by the products of APC, in particular its regional and commodity structure, prospects of integration, we carried out research concerning foreign trade between Ukraine and the EU in the context of international integration. EU is the considerable trade partner of Ukraine on the products of APC during a lot of years, however the products of plants prevail in the commodity structure of export, and volumes of products of stock are insignificant. It requires increase of quality of products, and creation of joint enterprises can promote it too. The great importance should be given the harmonization of national standards with European standards. It is reasonable to increase sales of food industry, as its share as in total exports as in export to the EU is less than the crop and fats and oils. Ukraine must hold its positions on the market of countries of the CIS, where it already has a permanent users during many years.

Keywords: export, import, integration groups, competitiveness, tax, liberalization, agricultural products

Дата надходження до редакції: 05.03.2015

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.

**ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ГУАМ
В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СНД ТА ПВЗВТ З ЄС**

В. С. Ніценко, к.е.н., доцент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
А. В. Кобилянська, к.е.н., доцент, Міжнародний гуманітарний університет

У статті розглядається роль ГУАМ в зовнішньоекономічних зв'язках України. На основі порівняння даних щодо зовнішньоторговельного обороту з країнами ГУАМ та окремо СНД та ЄС було визначено місце ГУАМ в системі зовнішньоекономічних пріоритетів України. Окрема увага була приділена зв'язкам між країнами ГУАМ та ЄС, а також даним щодо зовнішньої торгівлі з сусідніми країнами України. Відповідне вивчення базувалося на основі аналізу даних Державного комітету статистики України щодо експорту та імпорту товарів та послуг, була досліджена динаміка та структура відповідних показників за 2005, 2010-2013 рр. В результаті автор дійшов висновків, що незважаючи на те, що діяльність регіональних об'єднань загалом, та ГУАМ зокрема більшою мірою спрямована на розв'язання поточних проблем, співробітництво України з країнами ГУАМ попри невеликі обсяги зовнішньої торгівлі має стратегічне значення. Так ГУАМ розглядається автором в якості запоруки ефективній інтеграції в ЄС, створенню буферної економічної зони по відношенню до Росії і, відповідно, диференціації економічних ризиків пов'язаних з зовнішньою торгівлею, передумовою використання переваг від свого географічного становища на перехресті основних економічних шляхів зі Сходу на Захід і навпаки.

Ключові слова: ГУАМ, ЗВТ, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, економічна інтеграція, регіональні об'єднання.

Постановка проблеми. Інтеграція економік країн світу – економічно обґрунтоване та економічне доцільне явище та процес. Розвиток різноманітних форм такого процесу визначається розмаїттям економічних інтересів та економічних передумов учасників інтеграції. Регіональна економічна інтеграція на рівні декількох країн дуже часто є відправним пунктом для подальших процесів економічного об'єднання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань економічного співробітництва України та ГУАМ займалися такі вчені як Л. Григор'єв, М. Саліхов, С. Радзієвська, О. Харчук та інші.

Окрема увага приділялася енергетичному співробітництву, наприклад Г. Кухалейшвілі, І. Корніловим. Такі вчені, як С. Давиденко, Т. Балущкіна та інші, займалися питаннями розвитку взаємодії в сільському господарстві.

Виділення невирішеної проблеми. Незважаючи на все різноманіття публікацій питання перспектив економічного співробітництва України та країн ГУАМ наразі потребують додаткового вирішення, адже змінився економічний контекст такого розвитку у зв'язку зі змінами в економіці України та підписанням угод про ЗВТ переважною більшістю учасників об'єднання.

Мета статті- дослідження стану розвитку зовнішньоторговельних відносин України та країн ГУАМ та визначення місця останніх в стратегічних пріоритетах України на сучасному етапі розвитку економіки країни.

Результати дослідження. Вже більше року економічне становище в Україні є дуже нестабільним. Наприклад в серпні 2014 року в порівнянні з серпнем 2013 р. обсяг промислового виробництва скоротився на 21,4% [1]. За перше пі-

вріччя 2014 року Україна знизилла загальні обсяги експорту до Білорусії, Казахстану і Росії на 26 %, що становить 2,9 млрд. дол. США [2]. Погіршення основних індикаторів розвитку реального сектору негативно вплинуло на довіру населення до національної грошової одиниці, що порядком капіталу закордон спричинило девальвацію гривні. В ситуації високого рівня залежності економіки країни від імпорту товарів, в тому числі енергетичних продуктів девальвація гривні автоматично конвертується в інфляцію та подальший відтік грошей з банківської системи України. Ступінь нестабільності є настільки високою, що будь-яка новина економічного чи політичного характеру може вплинути на волатильність окремих макроекономічних показників. Так наприклад, курс гривні до долару на «чорному ринку» 25 лютого 2015 р. склав 40 грн. [3], а вже наступного дня повернувся до позначки в 25 гривень.

В окресленій ситуації важко робити будь-які довготермінові прогнози, адже ступінь невизначеності є дуже високою і відповідно необхідно розробляти безліч сценаріїв економічної поведінки одразу декількох економічних суб'єктів. Так само складно розробляти стратегічні плани, а тим більш користуватися вигодами від нещодавнього підписання Угоди про ЗВТ та тимчасового асиметричного скасування імпортного мита зі сторони країн ЄС. Кредитів МВФ ледь вистачає на підтримку гривні, а внутрішніх джерел для розширення виробництва та експорту з метою експансії на зовнішні ринки за умов відносно дешевої національної грошової одиниці, не має, адже банки навіть за надлишку грошової ліквідності не спішать кредитувати реальний сектор через високий ступінь невизначеності [4].

Проте, навіть в таких умовах, а може саме

в таких умовах керівництво країни не може собі дозволити не використовувати хоча б найменші можливості для розвитку. Географічно та економічно Україна розташована посеред двох великих економічних центрів світу ЄС, як економічного союзу достатньо гомогенних з точки зору розвитку економік та правового забезпечення країн, та Росії, як визначального елемента СНД. Слід зауважити, що де-юре Україна не є учасником жодного з цих інтеграційних об'єднань. Втім, як показали нещодавні події, це не означає відсутності прагнень до приєднання, що латентно або відкрито ініціюються тією чи іншою стороною. Якщо існування та функціонування таких союзів переважно має довготерміновий стратегічно-орієнтований характер, то співробітництво в межах окремого регіону, де майже всі країни мають спільний кордон перш за все спрямовано на вирішення поточних проблем або проблем середньострокової перспективи. Прикладом такого об'єднання донедавна було ГУАМ, що утворилася в 1997 р.

Наразі Молдова, Грузія та Україна підписали угоди про ПВЗВТ з ЄС. З цією перспективою інтеграції в європейський простір разом з цими країнами, акценти участі України в ГУАМ дещо зсуваються. Якщо до цього додати прагнення Туреччини до зміцнення економічного співробітництва з ЄС, членство Румунії та Болгарії в ЄС, на теперішній час створено всі умови до розвитку Євро-центристського економічного об'єднання країн чорноморського басейну. І тому економічне співробітництво в межах ГУАМ наразі стає не

просто способом вирішення окремих проблем, а запорукою ефективній інтеграції в ЄС, створенню буферної економічної зони по відношенню до Росії і, відповідно, диференціації економічних ризиків пов'язаних з зовнішньою торгівлею, передумовою використання переваг від свого географічного становища на перехресті основних економічних шляхів зі Сходу на Захід і навпаки.

Саме тому надалі доцільно провести кількісне дослідження потоків зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ГУАМ, ЄС, СНД та деякими сусідніми країнами задля кращого розуміння динаміки розвитку відповідного співробітництва. Поточне дослідження присвячено вивченню сучасного стану співробітництва з відповідними країнами, тому в якості періоду спостереження були обрані 2010-2013рр. та 2005 рік в якості бази порівняння.

Відповідно до рисунку 1 протягом 2011-2013 років відбувалося скорочення імпорту-експорту товарів з країнами СНД пропорційно до скорочення відповідних обсягів торгівлі з Росією. Відповідні показники імпорту-експорту товарів з країнами ЄС протягом 2011-2013 рр. знаходились на відносно стабільному відносно високому рівні. Варто зауважити, що потенціал зовнішньої торгівлі товарами з країнами ГУАМ залишається невиправдано низьким. Щодо сусідніх країн, то обсяги торговельного обороту, особливо в частині експорту, є порівняними з показниками по ЄС. Це означає, що сусідні країни забезпечують велику більшу частину споживання українського експорту.

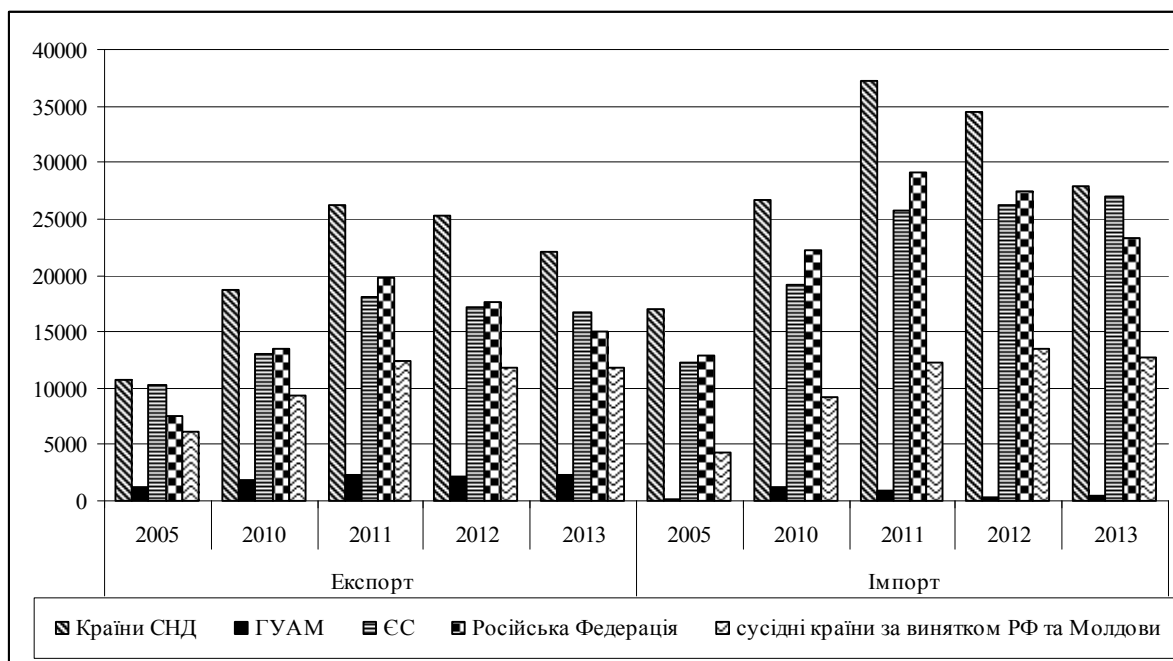

Рис. 1. Динаміка експорту-імпорту товарів з країнами та групами країн, тис. дол. США
Джерело: Державний комітет статистики України та розрахунки авторів [5]

Підтвердження таким висновкам можна знайти в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура експорту-імпорту товарів з країнами та групами країн, % від загального обсягу

	Експорт					Імпорт				
	2005	2010	2011	2012	2013	2005	2010	2011	2012	2013
Країни СНД	31,32	36,45	38,27	36,77	34,85	47,12	43,95	45,05	40,70	36,29
ГУАМ	3,41	3,60	3,28	3,10	3,64	0,42	1,91	1,11	0,45	0,52
ЄС	30,02	25,44	26,35	24,89	26,47	33,79	31,53	31,24	30,99	35,14
<i>Окремі країни</i>										
Російська Федерація	21,86	26,12	28,98	25,62	23,80	35,54	36,55	35,27	32,39	30,19
Білорусь	2,60	3,69	2,81	3,27	3,13	2,60	4,23	5,10	5,99	4,68
Болгарія	1,59	0,88	1,10	0,83	0,93	0,30	0,36	0,33	0,33	0,39
Польща	2,95	3,48	4,09	3,74	4,02	3,89	4,59	3,85	4,21	5,29
Румунія	1,43	1,37	1,39	0,80	0,88	0,59	1,12	1,36	1,10	1,17
Словаччина	1,48	1,10	1,23	0,98	1,19	0,84	0,73	0,73	0,69	0,86
Угорщина	2,01	1,67	1,96	2,19	2,46	1,79	2,00	1,61	1,37	1,82
Туреччина	5,94	5,88	5,48	5,36	6,01	1,68	2,14	1,79	2,31	2,41
Загалом сусідні країни (за винятком РФ та Молдови)	18,00	18,08	18,06	17,17	18,63	11,69	15,17	14,77	16,00	16,62

Джерело: розрахунки авторів на основі даних Державного комітету статистики України [5]

Щодо експорту-імпорту послуг, то ситуація була дещо іншою. Експорт послуг Україною до країн СНД та ЄС залишався відносно незмінним, з перевагою СНД в структурі відповідних потоків (рис. 2). Це пов'язано передусім з тим, що Україна імпортує переважно послуги трубопровідного транспорту. Щодо імпорту, то спостерігалось поступове зростання імпорту з країн-ЄС, це передусім пов'язано зі зростанням імпорту фінансових послуг. Таке зростання призвело до переважанням ЄС в структурі

імпорту послуг. Що стосується ролі сусідніх країн в експорті-імпорті послуг, то вона не є такою визначальною, як в ситуації з експортом-імпортом товарів. Можна зробити висновок, що експорт-імпорт товарів є більш диференційованим, тоді як в експорті-імпорті послуг у України є декілька основних партнерів: Російська Федерація та ЄС.

Відповідні дані щодо структури експорту-імпорту послуг наведені в Таблиці 2.

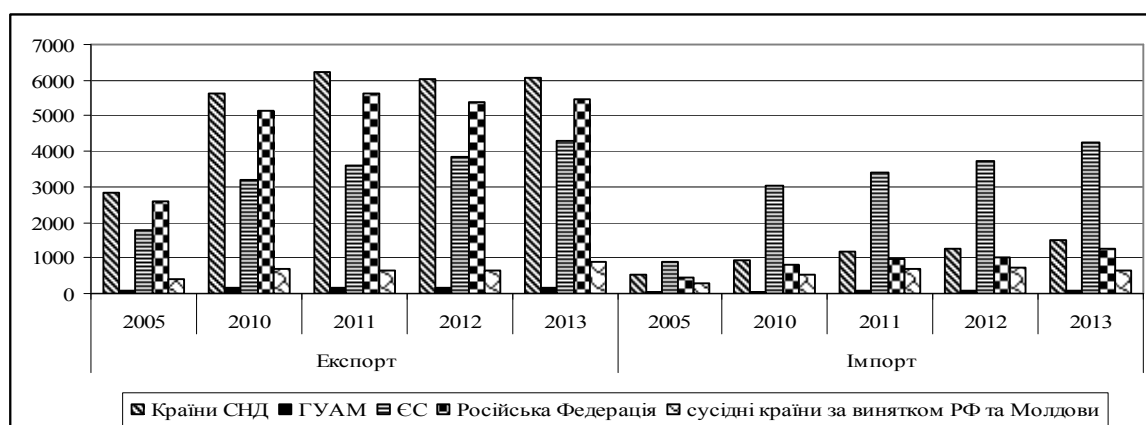

Рис.2. Динаміка експорту-імпорту послуг товарів з країнами та групами країн, тис. дол. США
Джерело: Державний комітет статистики України та розрахунки авторів [5]

Таблиця 2

Структура експорту-імпорту товарів з країнами та групами країн, % від загального обсягу

	Експорт					Імпорт				
	2005	2010	2011	2012	2013	2005	2010	2011	2012	2013
Країни СНД	45,89	47,70	45,26	44,33	40,78	17,35	17,25	18,82	18,57	19,59
ГУАМ	1,27	1,25	1,19	1,30	1,09	1,10	1,10	1,16	1,11	0,93
ЄС	28,82	27,17	26,23	28,29	28,96	30,59	55,61	54,59	55,07	55,89
<i>Окремі країни</i>										
Російська Федерація	41,97	43,85	40,85	39,54	36,91	14,88	14,57	15,33	14,79	16,49
Білорусь	0,77	1,12	1,13	0,89	0,84	0,81	1,16	1,30	1,21	1,32
Болгарія	0,53	0,26	0,28	0,33	0,32	0,35	0,32	0,33	0,29	0,24
Польща	1,01	0,79	0,98	1,04	1,48	2,62	2,59	2,29	2,61	2,22
Румунія	0,13	0,18	0,20	0,22	0,36	0,14	0,21	0,21	0,15	0,15
Словаччина	0,80	0,43	0,36	0,28	0,34	0,59	0,33	0,54	0,41	0,41
Угорщина	2,09	1,90	0,61	0,57	1,24	1,70	0,96	1,62	1,60	1,16
Туреччина	1,47	1,31	1,23	1,37	1,35	3,20	4,13	4,55	4,82	2,86
Загалом сусідні країни (за винятком РФ та Молдови)	6,80	6,00	4,78	4,70	5,92	9,41	9,70	10,83	11,10	8,37

Джерело: розрахунки авторів на основі даних Державного комітету статистики України [5]

Якщо окремо розглядати питання торгівельних відносин Україна-ГУАМ, варто зауважити, що відповідно до даних таблиць 1-2, Україна розглядає країни ГУАМ виключно як ринки збуту.

Цікавим фактом є те, що в сукупності до країн-сусідів ЄС, ГУАМ та Туреччини, як в країну, яка входить до Митного союзу з ЄС, експорт товарів в 2013 році склав 19,14% загального експорту товарів, що є доволі високим показником. Відповідні країни для України складають ринок порівняний з цілим ринком ЄС та РФ. Відповідний показник експорту послуг є набагато скромнішим. Останнє вірно і для імпорту товарів та імпорту послуг.

Якщо більш детально проаналізувати дані окремо по зовнішній торгівлі з країнами ГУАМ, то

можна дійти наступних висновків: загалом по всім країнам спостерігалось зростання обсягів експорту та імпорту товарів та послуг, окрім імпорту товарів з Азербайджану. Останнє передусім пояснюється скороченням імпорту природного газу на фоні одноманітної структури імпорту з цієї країни. Незважаючи на те, що абсолютні обсяги експорту товарів та послуг більші за обсяги їх імпорту, темпи росту останніх в порівнянні з 2005 роком є вищими. Причому в зростанні обсягів імпорту товарів найбільший внесок здійснює Молдова, а в імпорті послуг-Грузія. Молдова також робить найістотніший внесок в зростання експорту товарів та послуг. Таким чином в межах цього об'єднання Молдова є одним з пріоритетних партнерів для України.

Таблиця 3

Обсяги експорту-імпорту товарів України та країн ГУАМ, млн. дол. США

	Експорт					Імпорт				
	2005	2010	2011	2012	2013	2005	2010	2011	2012	2013
Торгівля товарами										
Азербайджан	290,7	610,8	708,3	766,6	867,6	27,8	951,2	643,3	79,7	77,8
Молдова, Республіка	679,1	713,5	874,4	822,7	902,8	84,2	73,6	130,4	122,0	102,1
Грузія	199,7	527,5	657,5	540,7	533,6	41,0	136,1	144,4	177,2	217,9
Загалом	1169,6	1851,9	2240,2	2130,1	2304,0	152,9	1160,9	918,0	379,0	397,8
Торгівля послугами										
Азербайджан	10,7	25,3	29,5	39,9	34,8	5,5	13,1	14,8	18,0	11,7
Молдова, Республіка	33,7	67,1	66,3	74,5	73,7	15,3	29,1	34,0	36,8	42,8
Грузія	33,7	54,1	68,2	63,0	53,2	11,4	17,7	23,6	20,0	16,2
Загалом	78,1	146,6	164,0	177,4	161,7	32,3	60,0	72,4	74,8	70,7

Джерело: складено авторами на основі даних Державного комітету статистики України [5]

Цікавим є також той факт, що в 2013 році при погіршенні загальної економічної ситуації та скорочення експорту та імпорту товарів до РФ, товарообіг з країнами ГУАМ збільшився.

Висновки. Результати дослідження дозволяють дійти до наступних висновків: ГУАМ наразі може розглядатися лише в якості перспективного

напряму зовнішньоекономічного співробітництва, особливо якщо додатково розвивати взаємовідносини з країнами-ЄС, з якими Україна має спільний кордон. Поточне дослідження може бути доповнено вивченням динаміки відповідних показників за 2014 рік.

Список використаної літератури:

1. Кулицький С. Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=387:ekonomichni-aspekti-ninishnogo-ukrajinsko-rosijskogo-protistoyannya-4&catid=8&Itemid=350.
 2. Кравчук О. Можливі соціально-економічні наслідки Євроінтеграції для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
 3. Долар на чорному ринку в середньому продають за 40 грн/\$ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://espresso.tv/news/2015/02/25/dolar-na-chornomu-rynku-v-serednomu-prodayut-za-40-hrn>.
 4. Избыточная ликвидность банковской системы составляет 30 млрд гривен — Гонtareва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/finance/izbytochnaja-likvidnost-bankovskoj-sistemy-sostavljaet-30-mlrd-g-290949/>.
 5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2013.html.
 6. Данько Ю.І. Трансформація комплексу маркетингу аграрних підприємств в умовах вступу до СОТ / Ю.І. Данько // Науковий вісник Національного аграрного університету / Редкол.: Д.О. Мельничук (відп.ред) та ін. – К., 2007 - Вип.110. – Ч.2. – с. 335-339
- Ниценко В.С., Кобылянська А.В. Економічне співробітництво України з ГУАМ в контексті функціонування СНГ і УВЗСТ з ЄС**

В статті розглядається роль ГУАМ во внешнеэкономических связях Украины. На основе сравнения данных внешнеторгового оборота со странами ГУАМ и отдельно СНГ и ЕС было определено место ГУАМ в системе внешнеэкономических приоритетов Украины. Отдельное внимание было уделено связям между странами ГУАМ и ЕС, а также данным по внешней торговле с соседними странами Украины. Соответствующее исследование основывалось на анализе данных Госу-

дарственного комитета статистики Украины относительно экспорта и импорта товаров и услуг, была исследована динамика и структура соответствующих показателей за 2005, 2010-2013 гг. В результате автор приходит к выводу, что, несмотря на то, что деятельность региональных объединений, в общем, и ГУАМ в частности в большей степени направлена на решение текущих проблем, сотрудничество Украины со странами ГУАМ невзирая на небольшие объемы внешней торговли, имеет стратегическое значение. Так ГУАМ рассматривается автором в качестве способа эффективной интеграции в ЕС, создания буферной экономической зоны по отношению к России и, соответственно, дифференциации экономических рисков, связанных с внешней торговлей, предпосылкой использования преимуществ от своего географического положения на перекрестке основных экономических путей с Востока на Запад и наоборот.

Ключевые слова: ГУАМ, ЗСТ, внешняя торговля, экспорт, импорт, экономическая интеграция, региональные объединения.

Nicenکو V.S., Kobyljanska A.V. Economic cooperation of Ukraine in the context of GUAM CIS and EU DCFTA

The article examines the role of GUAM in foreign economic relations of Ukraine. Based on the comparison of data on foreign trade with GUAM countries and separately CIS and the EU, the place GUAM in the system of foreign policy priorities of Ukraine was defined. Special attention was paid to the relations between GUAM countries and the EU, as well as to the data on foreign trade with neighboring countries of Ukraine. The study was based on the analysis of State Statistics Committee of Ukraine data on exports and imports of goods and services, the dynamics and structure of the corresponding figures for 2005, 2010-2013 has been investigated. As a result, the author concludes that despite the fact that regional unions' activity, in general, and, in particular, that of GUAM largely aimed at solving current problems, Ukraine's cooperation with GUAM countries, even taking into account small volumes of foreign trade, is of strategic importance. So author considered GUAM as the key to effective integration into the EU, to creating buffer Economic Zone and thus differentiate economic risks associated with foreign trade, as a prerequisite for taking advantage of its geographical position at the crossroads of major economic routes from East to West and vice versa.

Keywords: GUAM FTA, foreign trade, export, import, economic integration, regional associations.

Дата надходження до редакції: 06.02.2015

Рецензент: к.е.н., доцент Данько Ю.І.

СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА

УДК 314.044(342)

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.

О. І. Дребот, д.е.н., доцент, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії екологічного менеджменту Інституту агроекології і природокористування НААН України

Проаналізовано демографічний стан, на прикладі Київської області оцінено її сучасний стан та обґрунтовано пріоритетні напрями регіональної політики. Запропоновано заходи для покращення демографічної ситуації в регіоні, формування ефективної регіональної політики щодо соціально-демографічного розвитку території. Розгляд стану та перспективи розвитку демографічної ситуації в країні і зокрема в регіоні дає можливість підкреслити необхідність активної державної політики збереження і покращення здоров'я нації. Наведені рекомендації з урегулювання найбільш гострих існуючих і очікуваних соціально- демографічних проблем в регіоні.

Ключові слова: демографічний стан, природний приріст, міграція, урбанізація.

Демографічна ситуація будь-якої країни узагальнено віддзеркалює її соціально-економічний добробут, сформований як минулими, так і поточними суспільними процесами, які в Україні супроводжуються складними соціально-економічними деформаціями, що негативно впливають на сучасні демографічні зміни. Розглянувши комплекс проблем щодо соціально-демографічної ситуації, охорони здоров'я і ринку праці в державі, Рада національної безпеки і оборони України відзначає зростання загрозливих явищ та системних недоліків у цих сферах.[7]

Аналіз основних досліджень і публікацій. Складна ситуація зумовила активізацію досліджень у демографічній сфері. Серед учених, які працюють над цими проблемами, слід виділити О.М. Бородіну, Е.М. Лібанову, К.І. Якубу та ін. Варто зазначити, що останніх кілька років поспіль зроблені численні спроби спрогнозувати демографічний розвиток регіону і України в цілому. Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України у 2012 р. розроблено багатоваріантний демографічний прогноз до 2050р. Збереження демографічного потенціалу і трудових ресурсів, що потребує створення відповідних інституціональних механізмів і сприятливого середовища у суспільстві для забезпечення дії факторів, що впливають на подолання демографічної кризи. [5]

Як показують дослідження Лібанової Е.М і Щербиної О.І, у повсякденному житті окремої людини та сім'ї виникають страхи, соціальні фобії. Українські громадяни бояться: безробіття (76%); зростання цін (75%); невивплати зарплати (69%); зростання злочинності (60%); голоду (53%). За таких умов ціла нація втратила сенс буття і вже як наслідок - різке скорочення народжуваності, зростання смертності, масова еміграція.[6].

Метою даної статті. Метою та завданнями даної статті є розгляд ситуації у регіоні на прикладі Київської області на основі виявлення та аналізу даних, які впливають на демографічні показники; характеристика основних тенденцій щодо їх покращення.

Виклад основного матеріалу. Історичний процес зміни репродуктивної поведінки в деяких промислово розвинутих країнах виявляє тенденцію до падіння рівня народжуваності нижче від необхідного для простого відтворення населення, що є причиною сучасної демографічної кризи. [4, с. 235]

Узагальнення та аналіз даних Державного Комітету статистики вказують на те, що як у цілому по Україні, так і Київській області зокрема, кількість населення зменшується. Чисельність наявного населення області за станом на 1 січня 2014 р. становила 1725,5 тис. осіб, у т.ч. у міських поселеннях – 1070,2 тис. осіб, у сільській місцевості – 655,3 тис. осіб. Упродовж 2014 р. чисельність населення збільшилася на 3,5 тис. осіб.

У 2014 році середньорічна чисельність наявного населення становила 1727,4 тис. осіб, що на 3,6 тис. осіб більше, ніж у 2013 році. Збільшення чисельності населення області відбулося виключно за рахунок міграційного приросту населення, який зафіксовано майже в усіх містах та районах Київщини. Загальний міграційний приріст населення склав 11,1 тис. осіб.

Разом з тим, протягом 2014 року майже в усіх районах та половині міст області спостерігалось природне скорочення населення. Природний приріст зареєстровано у містах Бровари, Бориспіль, Славутич, Буча, а також у Києво-Святошинському районі, Ірпінській та Обухівській міськрадах.

Порівняно з 1990 р. природне скорочення населення зменшилося у 2014р.на 569 осіб, або з 3,9 до 3,6 осіб у розрахунку на 1000 наявного населення. Залишається суттєвим перевищення кількості померлих над кількістю народжених: на 100 померлих – 74 народжених дітей.

Якщо розглянути в динаміці загальний коефіцієнт народжуваності, то в області у 2014 р. він склав 12,2 порівняно з 1990 р. коефіцієнт став нижчим на 0,1 (рис. 1). Найменшим цей коефіцієнт був у 2000 р. і склав 7,3. Слід зазначити, що зменшення народжуваності в Україні було характерним для всього ХХ століття. Щодо кіль-

кості померлих, то з кожним роком коефіцієнт смертності зростає. Так, в 1990 р. він був 13,1 у 2014 р. – 16,3. Максимальним цей коефіцієнт був у 2005 р. – 18,3. Природний приріст має від'ємні значення і також збільшується з кожним роком. Найгіршим він був у 2005 р. і склав – 9,0. Після 2005 р. намітилася тенденція до зниження коефіцієнту смертності і збільшення коефіцієнту природного приросту [9].

Аналіз даних щодо коефіцієнтів народжуваності, смертності та природного приросту населення Київської області в розрізі міських і сіль-

ських поселень (рис. 1) свідчить про те, що коефіцієнт народжуваності як у міських, так і сільських поселеннях області за 10 років (з 1990 по 2000 рр.) увесь час знижувався [9]. Найменший показник цього коефіцієнту було зафіксовано у 2000 р. (7,4 та 7,5 відповідно). Починаючи з 2005 р., народжуваність в області починає зростати: у міських поселеннях коефіцієнт народжуваності з 2005 по 2014 рр. зріс на 2,5. Подібна тенденція відмічається і у сільських населених пунктах (за цей же період коефіцієнт народжуваності зріс на 3,5).

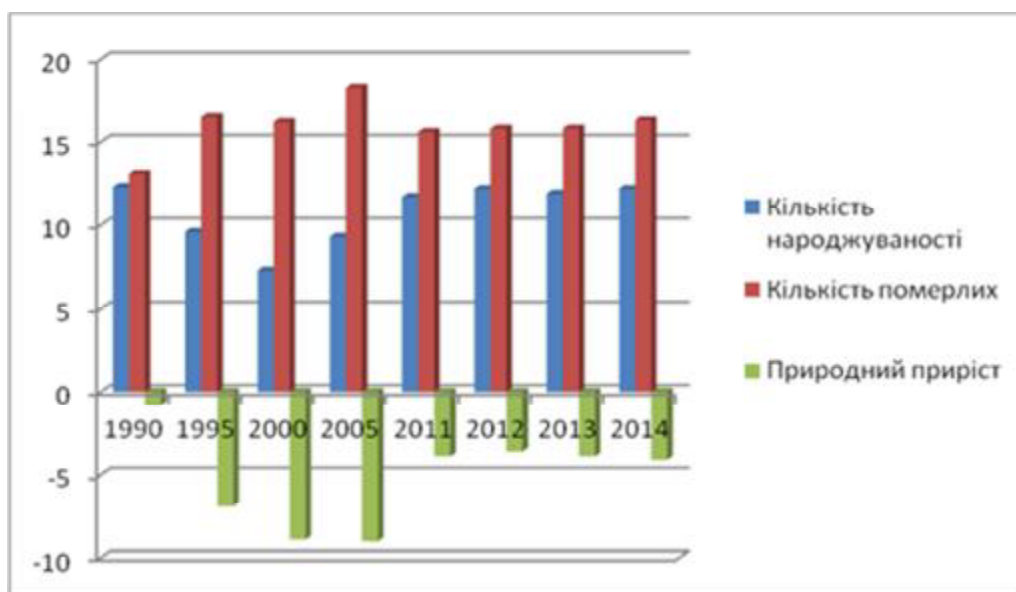

Рис.1 Коефіцієнт народжуваності, смертності та природного приросту населення Київської області (на 1000 наявного населення).

Серед прибулих в область із-за меж України 54,2% становили мігранти з країн СНД, 41,5% – з інших країн, а з тих, хто вибув, – 39,4% виїхали до країн СНД, 69,8%, – до інших країн.

Віковий склад населення Київської обл. (за станом на 1 січня 2015 р.) такий:

- молодший за працездатний – 342,6 тис. осіб (19,1%);
- працездатний – 1052 тис. осіб (57,8%);
- старший за працездатний – 452,2 (25,7%).

Більшу частину населення області складають українці. Національний склад (за даними перепису населення 2001 р.): українці – 82,2%, росіяни – 1,6%, білоруси – 0,4%, поляки – 0,7%, молдовани – 0,8%, євреї – 0,7%, вірмени – 0,1%.

Населення області становить 3,9% від загальної кількості населення України. У Київській області (без м. Київ) мешкає близько 1,9 млн осіб. Густота населення значно нижча від загальнодержавного показника і становить 61,2 осіб на 1 км². Для демографічної ситуації Київщини характерне явище депопуляції. Природне скорочення населення близьке до мінус 10,0. У сільських районах області відбувається катастрофічний процес вимирання нації.

Найбільшим містом Київської області є м.

Біла Церква. Тут живе близько 200 тис. осіб. Інших міст, які б мали більше 100 тис. мешканців у області немає. Понад 50 тис. осіб мешкає в Броварах, Фастові, Борисполі та Ірпіні. В цілому міські жителі складають близько 62% усього населення Київщини. Основними проблемами, що негативно впливають на демографічну ситуацію в області залишаються:

- низький рівень середньої тривалості життя, що призводить до перевищення кількості померлих над кількістю народжених;
- активний міграційний рух молоді, особливо з сільських населених пунктів;
- недостатній соціальний захист сімей з дітьми, малозабезпечених і неповних сімей;
- нерегульованість процесів міграційного руху населення.

З кожним роком кількість мешканців в області зменшується. Якщо в 1991 р. в області проживало 1946,4 тис. осіб, то в 2014 р. кількість наявного населення скоротилася на 220,9 тис. осіб. В період з 1991-2014 рр., міське населення Київської області зменшилося на 0,4 тис. осіб, а сільське – на 221,6 тис. осіб (табл. 1). За чисельністю населення Київська область займає 10 місце серед регіонів України. [1].

Структура наявного населення Київської обл. [8]

Рік	Усього, тис. осіб	У тому числі		До загальної кількості населення, відсотків	
		міське	сільське	міське	сільське
1991	1946,4	1069,8	876,6	55,0	45,0
1996	1903,6	1080,6	823,0	56,8	43,2
2001	1843,4	1059,7	783,7	57,5	42,5
2002	1827,9	1053,5	774,4	57,6	42,4
2003	1808,3	1049,4	758,9	58,0	42,0
2004	1793,9	1051,5	742,4	58,6	41,4
2005	1778,9	1050,1	728,8	59,0	41,0
2006	1763,8	1049,7	714,1	59,5	40,5
2007	1751,1	1050,4	700,7	60,0	40,0
2008	1737,3	1048,8	688,5	60,4	39,6
2009	1727,9	1049,8	678,1	60,8	39,2
2010	1721,8	1052,1	669,7	61,1	38,9
2011	1717,7	1053,6	664,1	61,3	38,7
2012	1719,6	1059,1	660,5	61,6	38,4
2013	1722,1	1064,8	657,3	61,8	38,2
2014	1725,5	1070,2	655,0	62,0	37,9

Загальне погіршення показників демографічного розвитку області обумовлено падінням рівня народжуваності і показників смертності.

Аналіз статистичних показників регіону

свідчить про те, що чисельність економічно активного населення зменшується в порівнянні з 2000 р. на 4,5% (табл.2).

Таблиця 2.

Населення за економічною активністю по Київській обл.[8]

Показник	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Економічно активне населення	847,2	846,9	845,3	821,2	817,6	808,5	808,3	807,8	787,1
• працездатного віку	796,9	776,1	782,2	755,2	751,2	748,5	762,3	767,9	770,4
• старше працездатного віку	50,3	70,8	63,1	66	66,4	60	46,0	39,9	41,8
Зайняті	739	791	796,1	755	757,9	754,4	757,5	758,4	725,5
• працездатного віку	689	720,2	733	689	691,5	694,4	711,5	718,5	801,3
• старше працездатного віку	50	70,8	63,1	66	66,4	60	46,0	39,9	41,8
Безробітні	108,2	55,9	49,2	66,2	59,7	54,1	50,8	49,4	61,2
• працездатного віку	107,9	55,9	49,2	66,2	59,7	54,1	50,8	49,4	61,2
• старше працездатного віку	0,3	–	–	–	–	–	–	–	–
Економічно неактивне населення	501,4	502,3	479,8	486,6	475,4	473,7	470,2	466,2	451,2
• працездатного віку	270,5	301,7	282,1	301,9	297,4	294	289,2	291,6	321,2
• старше працездатного віку	230,9	200,6	197,7	184,7	178	179,7	181,0	174,6	181,2

На основі проведеного аналізу табл. 2 простежуються уповільненні темпи скорочення економічного неактивного населення, особливо у 2014 р.

Окрім умов економічного, соціального, індустріального, екологічного розвитку, недосконала система державного регулювання демографічних процесів країни, зокрема і регіону та великих міст, створює підґрунтя для поглиблення демографічної кризи в державі.

Основними проблемами державного регулювання демографічними процесами, є [2]:

– не створена модель ефективного державного та регіонального демографічного регулювання;

– недостатність фінансування вже запланованих у довгострокових програмах заходів та низька ефективність використання наявних ресурсів;

– зловживання та необґрунтоване використання коштів на демографічне регулювання;

– низька ефективність реалізації запланованих заходів;

– формальний підхід до виконання більшості прийнятих цільових програм;

– суттєві міжрегіональні відмінності умов реалізації управлінських рішень та заходів демографічної політики;

– вимушений відхід від реалізації заходів, передбачених стратегічним довгостроковим демографічним плануванням на користь оперативного управління;

– відсутність необхідної нормативно-правової бази, несвоєчасне прийняття рішень про внесення необхідних змін в існуючі закони для реалізації управлінських заходів у сфері регулювання демографічних та міграційних процесів тощо.

Проблемами механізмів державного регулювання демографічних процесів окремих регіонів та урбанізованих міст є: відсутність системного підходу при формуванні державної регіональної політики; недосконалість нормативно-правового регулювання регіонального та міського економічного розвитку; неефективність дію-

чої системи управління на місцевому рівні; недостатній вплив системи формування місцевих бюджетів та трансфертів на економічний розвиток регіонів. [1]

Висновки

Перспективи подальших досліджень. Перспективами подолання демографічної кризи є реалізація спланованих короткострокових та довгострокових цілей державної демографічної політики. Демографічна політика України в сучасних умовах повинна бути направлена не тільки на стимулювання народжуваності, але і на зміцнення сім'ї, підвищення матеріального добробуту людей, зниження захворюваності і смертності.

Демографічні процеси не можуть залишатися без уваги держави, оскільки вони стосують-

ся найважливіших сфер життя людей і рівня економічного розвитку країни.

Тому на нашу думку для покращення демографічної ситуації, необхідно вжити наступні заходи: для молодих повнолітніх – розробити програми та заходи, що пояснюють коротко- та довгострокові переваги здорового способу життя. Використовувати податки, тарифи, правові положення та норми для широкого запровадження заходів на підтримку здорового способу життя. Ключовим аспектом тут є не формальне регулювання, а практичне застосування.

Забезпечення ефективної зайнятості, яка має стати надійною гарантією належного рівня життя не тільки для самого працюючого, а і для його утриманців.

Список використаної літератури:

- 1.Лесечко М. Д. Шляхи вдосконалення сільського розселення. / М. Д. Лесечко – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П Бажана, 1993. – 257 с
- 2.Проблеми та шляхи оптимізації державного регулювання демографічних і міграційних процесів в Україні [http://old.niss.gov.ua / Monitor / januar2009/30.htm](http://old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/30.htm).
- 3.Бережна І.В. Сучасні підходи щодо стратегічного планування регіонального розвитку / І.В. Бережна // Економіка і управління. – 2011. – №3. – С. 8
- 4.Про необхідність розвитку теорії сучасної демографічної кризи / В.П. Піскунов // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 2. – С. 234 - 246.
- 5.Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 року. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=879-2006-%EF>
- 6.Лібанова Е.М., Щербина О.І. Шлюб, сім'я та дитородні орієнтації в Україні. - К.: АДЕФ-Україна, 2008
7. Стратегія розвитку України: теорія і практики. — К.: НІД., 2002. — С. 864
8. Регіони України – 2014: Статистичний збірник. – Ч. I–II. – Державна служба статистики України. – К., 2014. – 801 с.
9. Бережна І.В. Сучасні підходи щодо стратегічного планування регіонального розвитку / І.В. Бережна // Економіка і управління. – 2011. – №3. – С. 8

Дребот О.И. Состояние и перспективы развития демографической ситуации в Киевской области

Проанализированы демографическое состояние, на примере Киевской области оценен ее современное состояние и обоснованы приоритетные направления региональной политики. Предложены меры по улучшению демографической ситуации в регионе, формирование эффективной региональной политики по социально-демографического развития территории. Рассмотрение состояния и перспективы развития демографической ситуации в стране и в частности в регионе дает возможность подчеркнуть активной государственной политики сохранения и улучшения здоровья нации. Приведенные рекомендации по урегулированию наиболее острых существующих и ожидаемых социально демографических проблем в регионе.

Ключевые слова: демографическое состояние, естественный прирост, миграция, урбанизация

Drebot O.I. State and prospects the demographic situation in Kyiv oblast

Demographic situation on the example of Kyiv region is analyzed. Its current state is estimated and the priority directions of regional policy are justified. The measures are offered for improving the demographic situation in the region in order to form an effective regional policy concerning social and demographic development of the territory. The review of the state and development prospects of the demographic situation in the country and in particular in the region makes it possible to emphasize the need for active public policies for improvement and preservation of the nation health. Recommendations to resolve the most urgent current and expected social and demographic problems in the region are considered.

Keywords: demographic situation, natural growth, migration, urbanization.

Дата надходження до редакції: 16.03.2015

Рецензент: д.е.н., професор Монастирський Г.Л.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

І. Ф. Рій

Визначені основні чинники впливу на ефективність використання земельних ресурсів та підвищення інвестиційної привабливості землекористування в сільському господарстві. Запропоновано алгоритм визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві. Обґрунтовані заходи та рекомендації щодо підвищення еколого-економічної ефективності землекористувань та умов інвестиційної привабливості на землях сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: земельні ресурси, ефективність, інвестиційна привабливість, землекористування, сільське господарство.

Постановка проблеми. Ефективність економічного механізму регулювання раціонального сільськогосподарського землекористування залежатиме від того, наскільки об'єктивно буде визначено екологічну політику суб'єкта господарювання [10, С.217]. Тому в період підвищеної конкуренції в аграрному секторі економіки еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів є основним критерієм на основі якого формуються інвестиційна привабливість сільськогосподарського землекористування. У зв'язку з цим постає питання теоретико-методичне забезпечення аналізу еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів та шляхів її підвищення з метою формування інвестиційної привабливості землекористування в сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів присвячені наукові праці таких відомих вчених, як В. Андрійчука, Г. Гуцуляка, Д. Гнатковича, В. Горлачука, О. Корчинської, П. Саблука, А. Сохничя, В. Трегобчука, А.Третьяка, І. Розумного, М. Федорова та інших. Результати їх досліджень охоплюють широке коло питань зазначеної проблеми, проте авторами не приділено належної уваги інвестиційним аспектам землекористувань в сільському господарстві.

Постановка завдання. Подальше передбачає формування теоретичного обґрунтування та практичної реалізації. З огляду на викладене, у статті поставлено завдання обґрунтувати шляхи формування інвестиційної привабливості землекористування на основі підвищення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів в сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна ефективність пов'язана з необхідністю охорони природи, відтворення і раціонального використання природних ресурсів; вона проявляється, насамперед, через вплив землевпорядних заходів на довкілля і характер використання землі. Тут першочергове значення мають екологічна стабільність території, рекультивация земель, їх захист від ерозії, здійснення природо- і земле-охоронних заходів [8].

Алгоритм визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів подано на рис. 1.

Рис. 1. Алгоритм визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві*

*дослідження автора.

Екологічні проблеми раціонального землекористування можуть бути вирішеними лише в тому випадку, коли екологічний імператив знайде своє відображення в рамках оновленого інституціонального середовища. Втім проведений аналіз існуючої законодавчої бази щодо володіння, користування та розпорядження землею дає можливість зробити висновок, що перетворення в системі землекористування не мають чіткої, цілеспрямованої еколого-орієнтованої мети. Тому й виникає необхідність побудови цільового економічного механізму впливу на різноманітних власників землі, щоб вони мали можливість ставити собі за мету отримання прибутків від еколого-орієнтованої діяльності в довготерміновій перспективі, закріплених у системах оподаткування, кредитування, субсидування, а також відповідної правової бази [11].

Загалом, еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів характеризується взаємозв'язаними економічними, соціальними та екологічними завданнями, які полягають в раціональному їх використанні, а також необхідності

Вісник Сумського національного аграрного університету

Серія «Економіка і менеджмент», випуск 5 (64), 2015

залучення фінансових, трудових та інших матеріальних ресурсів.

Вдосконалення еколого-економічного стану земельних ресурсів сьогодні варто, значну увагу звернути на:

- показники планування та прогнозування раціонального використання земельних ресурсів. Людина нині вже навчилася контролювати певні чинники природи (за винятком тих, які мають глобальний, стихійний чи катастрофічний характер, наприклад, землетрус, вибухи вулканів, повінь, посуха), усе більше впливаючи на неї, а тому на сучасному етапі є реальним ефективне планування стану еколого-економічної ситуації земельних ресурсів та його практичний контроль. Ураховуючи обґрунтовані розрахунки показників питомої землеємності, можна прогнозувати раціональне використання та забезпечити охорону земельних ресурсів. Варто вивчати систему багатоваріантності показників прогнозування, що забезпечить радикальне поліпшення використання земельних ресурсів;

- формування сучасної інформаційної бази, яка б забезпечувала показники стану екології земельного фонду та відповідадала міжнародним стандартам;

- створення реєстру, постійно діючого моніторингу суб'єктів господарювання;

- запровадження критичної оцінки ризику і небезпеки використання земельного фонду. Порушення природоохоронних нормативів повинно каратися системою штрафів, додатковими податками чи взагалі позбавленням права користування земельною ділянкою [9, с. 135].

На рівень ефективності використання земе-

льних ресурсів у сільському господарстві впливає ряд чинників сталого та змінного характеру (рис.2). Урахування еколого-економічних чинників в умовах ринкових перетворень щодо раціонального використання земельних ресурсів власниками та землекористувачами можливе шляхом визначення способів ефективного використання земель за цільовим призначенням та обов'язкових заходів щодо запобігання негативного впливу на природну родючість ґрунтів [7, С.5].

Зазначимо, що ефективне використання земельних ресурсів у сільському господарстві є однією з передумов нарощення економічного потенціалу галузі, а тому вивчення чинників впливу на даний процес є постійним та потребує особливої уваги як науковців так і керівників агропідприємств.

Ефективне землекористування має забезпечити природоохоронний, ресурсозберігаючий і відновлювальний характер використання земельних ресурсів. Вимоги раціонального землекористування передбачають реалізацію наступних заходів:

- для приведення у відповідність біологічних особливостей рослин з виробничим і територіальними властивостями земель необхідно найкращим чином розмістити посіви і сформувати сівозміни з урахуванням якості угідь, їх розташування, конфігурації тощо;

- з метою забезпечення не лише ефективного використання родючості ґрунтів, але і його піднесення слід використовувати технології, які б враховували особливості конкретної ділянки ріллі;

- необхідно здійснити комплекс ресурсозберігаючих та природоохоронних заходів і впроваджувати екологічно чисті технології.

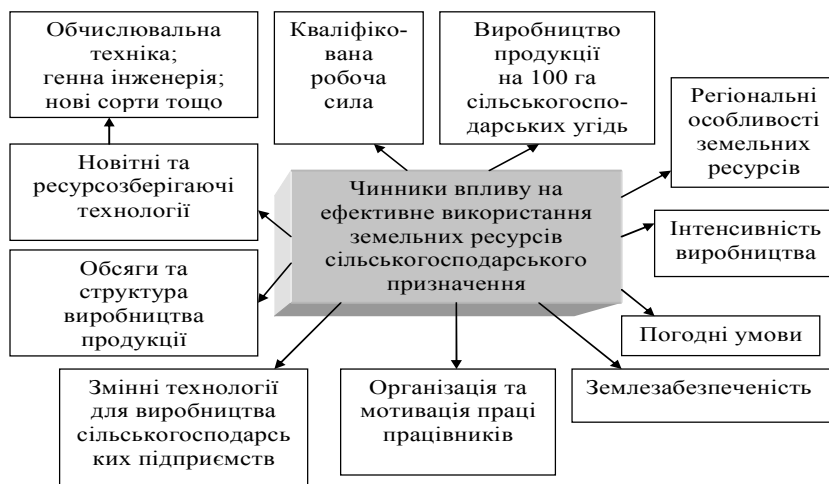

Рис. 2. Основні чинники впливу на ефективність використання земельних ресурсів

*дослідження автора.

У ефективному використанні землі зацікавлений не лише її власник чи землекористувач, а й усе суспільство [5].

Раціональне природокористування у сільському господарстві починається з організації території – створення оптимізованого агроландшафту з екологічно та економічно обґрунтованим і доці-

льним співвідношенням сільськогосподарських угідь, лісових насаджень, земель захисного та природоохоронного призначення [2].

Для досягнення раціонального природокористування та збереження природно-ресурсного потенціалу країни в умовах інтеграції України до ЄС з метою формування конкурентоспроможної

економіки з урахуванням екологічного аспекту, на думку Мартинюк І.В., необхідне впровадження наступних заходів співробітництва України з ЄС у сфері охорони навколишнього середовища в напрямках зміни законодавства, розширення регіонального співробітництва із країнами сусідами впровадження Кіотського протоколу з питань зміни клімату впровадження коригуючих податків та субсидій застосування методу реалізації прав на забруднення природного середовища тощо [6].

Вважаємо, що механізм використання, відтворення і охорони земельних ресурсів сільськогосподарського призначення повинен базуватися на принципах, які полягають у раціональному природокористуванні, досягненні економічної ефективності та відшкодуванні збитків.

При цьому доцільно враховувати чинники підвищення еколого-економічної ефективності землекористування.

Основні чинники підвищення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення подано на рис. 3.

Рис.3. Чинники підвищення еколого-економічної ефективності земельних ресурсів сільськогосподарського призначення
*дослідження автора.

Врахування чинників еколого-економічного напрямку земельних ресурсів сільськогосподарського призначення є необхідним для підвищення раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу, забезпечення умов існування суспільства та отримання матеріальних благ, зменшення шкідливих наслідків людської діяльності.

Загалом, вважаємо, що еколого-економічна оцінка ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві можлива в умовах багатовекторного підходу, що характеризується низкою чинників: рівнем економічного та екологічного природокористування, особливостями кліматичних умов, масштабів антропогенного навантаження на навколишнє середовище, рівня вкладення інвестиційних ресурсів тощо.

Враховуючи можливість людини, вона може втручатись та впливати на процеси природного напрямку. Наприклад, при внесенні органічних добрив можна підвищити врожайність культур, застосування інноваційної діяльності призводить до збільшення обсягів виробництва тощо. При цьому можуть відбуватися зміни в отриманих результатах, при чому вони можуть бути як позитивними так і негативними. Зміни у посівних площах, виробництві та урожайності сільськогосподарських культур подано в таблиці 1.

За 2010-2013рр. у сільськогосподарських підприємства Львівської області збільшилися посівні площі основних сільськогосподарських культур: перше місце посідає площа соняшнику, яка зросла у 144 рази. Це зумовлено кількома причинами: по-перше, де росте соняшник, там відсутні такі хвороби рослин, як біла та сіра гниль, фомопсис та не росте вовчок; по-друге, необхідність його використання у сівозмінах, оскільки вони забезпечують не тільки підвищення урожайності олійних культур, але й поліпшують якість отриманої продукції; по-третє, Україна посідає одне з перших місць серед експортерів олії. Основними факторами, які можуть зумовити зміну розміру посівних площ та їх структури, є:

- метеорологічні умови аналізованого періоду (вимерзання або випрівання озимих, градобій, видування бурю, недостатня сума активних температур, що впливає на формування врожаю певних культур і на їх використання за призначенням – наприклад, при недозріванні кукурудзи на зерно її скошують на силос);

- загибель посівів від хвороб, шкідників і бур'янів (якщо немає можливості пересіяти аналогічними культурами);

- зміна потреб у певній продукції, що зумовлюється зниженням попиту на продукцію підприємства тощо;

- різке збільшення виробництва продукції певної культури в результаті меліорації земель, внесення підвищених норм добрив та проведення інших заходів, що сприяли значному підвищенню врожайності;

- погіршення забезпеченості господарства певними виробничими ресурсами (наприклад, недостатня забезпеченість трудовими ресурсами зумовлює зменшення площі під трудомісткими культурами, збільшення надходження комбікорму з державних ресурсів – основа для зменшення площі під фуражними зерновими культурами тощо) [1].

Таблиця 1

Динаміка економічної ефективності використання земельних ресурсів у Львівській області

Культури	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Посівні площі основних сільськогосподарських культур, тис. га					
Зернові і зернобобові культури	250,0	266,3	289,9	302,9	303,7
Цукрові буряки (фабричні)	14,0	17,3	19,4	16,3	15,8
Соняшник	0,1	1,1	2,6	8,1	14,4
Картопля	95,1	96,5	97,1	94,6	95,2
Овочі відкритого ґрунту	22,9	24,5	24,7	24,3	24,4
Кормові культури	108,4	107,0	105,3	100,7	97,2
Виробництво основних сільськогосподарських культур, тис. ц					
Зернові і зернобобові культури	6226,5	9616,0	10656,6	11861,2	14218,9
Цукрові буряки (фабричні)	5295,1	6737,5	8344,7	6537,4	7808,2
Соняшник*	2,1	17,5	48,3	184,6	288,5
Картопля	12587,9	18248,6	10307,7	15734,2	17089,3
Овочі відкритого ґрунту	4118,9	4696,3	4707,1	4567,0	4800,4
Кормові культури	901,1	910,5	939,2	973,0	990,4
Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі					
Зернові і зернобобові культури	25,8	36,5	37,1	39,5	47,0
Цукрові буряки (фабричні)	380	391	431	400	495
Соняшник*	16,8	15,3	18,6	22,7	20,3
Картопля	133	189	189	166	180
Овочі відкритого ґрунту	181	191	191	187	196
Кормові культури	69,6	71,5	73,2	75,4	77,4

*у вазі після доробки

З таблиці видно, за період 2010-2013рр. у сільськогосподарських підприємства Львівської області зросла урожайність всіх основних культур: зернових і зернобобових культур – на 82,2 %, цукрових буряків – на 30,3%, соняшнику – на 20,8%, картоплі – на 35,3%, овочів відкритого ґрунту – 8,3%, кормових культур – 11,2%.

За результатами досліджень виявлено, що виробництво основних сільськогосподарських культур в Україні за 2010-2013 рр. зросло на 63%, а у Львівській області у 2,3 раза. За досліджуванний період у Львівській області майже у два раза зросли обсяги виробництва озимої та ярої пшениці, та у 5.6 раза – обсяги озимого ячменю.

ВИСНОВКИ

Основними шляхами підвищення еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель та підвищення інвестиційної привабливості землекористувань є раціональна організація виробництва, розробка та впровадження правильних сівозмін, використання ґрунтозахисних системи землеробства, практичне використання екологічно безпечних технологій вирощування сільськогосподарських культур тощо. Загалом, використання всіх вищевказаних заходів націлені на підвищення прибутковості сільськогосподарських підприємств та раціональне використання земельних ресурсів. Одним з основних шляхів піднесення сільського господарства в Україні є поліпшення використання землі, яке передбачає такі заходи:

- підвищення врожайності орних земель; використання ґрунтових мікроорганізмів для створення структурних,

- високорозвинених і водночас стійких до ерозії ґрунтів;

- збереження фонду продуктивних земель і повне відновлення угідь, порушених гірничими виробітками; к

- компенсацію втрат продуктивних сільськогосподарських угідь завдяки впровадженню найоптимальніших сівозмін;

- проведення комплексу ґрунто-охоронних заходів, зокрема організаційно-господарських, агротехнічних, агро-меліоративних, для підвищення родючості грантів.

Виходячи з нових реалій української економіки, необхідно апробувати на практиці науково-методичний підхід до формування системи підвищення інвестиційної привабливості земель сільськогосподарського призначення, яка могла б стати основою підвищення привабливості землі. На наш погляд, в основі методів економічного регулювання залучення інвесторів у використання земельних ресурсів повинен лежати підхід до землі як частини національного багатства (з притаманною йому характеристикою обмеженості, невідтворюваності, унікальності земельних ресурсів у системі відтворення національного багатства).

Отже, неабияку роль у розвитку сільськогосподарського виробництва має еколого-економічний стан земельних ресурсів, який щорічно погіршується викидами та забрудненням навколишнього середовища. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є дослідження впливу чинників на рівень екологічної та економічної ефективності земельних ресурсів.

Список використаної літератури:

1. Аналіз причин зміни посівних площ і урожайності сільськогосподарських культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://credobooks.com/analiz-prichin-zmini-posivnix-ploshh-i-urozhajnosti-silskogospodarskix-kultur>
2. Бутенко Є. Наукові засади раціонального використання земель сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах [Електронний ресурс] / Є. Бутенко, Ю. Негрій. – Режим доступу : <http://www.lnau.lviv.ua/lnau/attachments>
3. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.
4. Дорош О. Економічні методи вдосконалення управління землекористуванням в Україні [Електронний ресурс] / О. Дорош, Н. Третяк – Режим доступу: <http://economics-of-nature.net/uploads/arhiv/2011/Dorosh.pdf>.
5. Манзій О.П Стратегія ефективного використання земельних ресурсів у сільському господарстві [Електронний ресурс] / Манзій О.П. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=66744>.
6. Мартинюк І.В. Державне регулювання природокористування як елемент ефективного розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / Мартинюк І.В. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/>
7. Сердюк А. М. Еколого-економічні та агрокліматичні чинники агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / А. М. Сердюк. – Режим доступу: <http://www.vportal/soc-Cum/uDpu/Geograf/2007-V/Part4c.5>.
8. Тихенко Р.В. Проблеми формування оцінки ефективності землеустрою [Електронний ресурс] / Тихенко Р.В. – Режим доступу : <http://www.btsau.net.ua/sites/default/files/tezy/Tezy%20Ekonom.pdf>.
9. Третяк А. М. Теоретичні основи землеустрою / А. М. Третяк. – К.: ІЗУ УААН, 2002. – 151 с.
10. Фостолович В.А. Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів / В.А. Фостолович, Л.В. Приймак // Збірник наукових праць ВНАУ. – №4 (70). – Том 2. – 2012. – С. 212-217.
11. Шашула Л.О. Управління земельними відносинами в Україні : деякі підходи / Л.О. Шашула // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 624-631.

Рий И.Ф. Эколого-экономическая эффективность и инвестиционная привлекательность землепользования в сельском хозяйстве

Определены основные факторы влияния на эффективность использования земельных ресурсов и повышение инвестиционной привлекательности землепользования в сельском хозяйстве. Предложен алгоритм определения эколого-экономической эффективности использования земельных ресурсов в сельском хозяйстве. Обоснованные меры и рекомендации по повышению эколого-экономической эффективности землепользования и условий инвестиционной привлекательности на землях сельскохозяйственного назначения.

Ключевые слова: земельные ресурсы, эффективность, инвестиционная привлекательность, землепользование, сельское хозяйство.

Riy I. Ecological-economic efficiency and investment attractiveness land use in agriculture

Identified key factors influencing the efficiency of land use and increase the investment attractiveness of land in agriculture. An algorithm is proposed determining the environmental and economic efficiency of land use in agriculture. Reasonable measures and recommendations to improve the environmental and economic efficiency of land use and conditions of investment attractiveness on agricultural lands.

Keywords: land resources, efficiency, investment attractiveness, land use, agriculture.

Дата надходження до редакції: 13.02.2015

Рецензент: д.е.н., доцент Дребот О.І.

УДК 338.48

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В. С. Король,

В. В. Стефінін

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті розглядаються питання екологічної безпеки в контексті сталого розвитку. Піднімаються проблеми раціонального природокористування та охорони довкілля. Визначено чинники,